

*Załącznik nr 1 do Uchwały nr
Rady Gminy Iława
z dnia*

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI NA LATA 2015-2018 DLA
GMINY IŁAWA**

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>5</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>17</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>19</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>22</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>40</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>89</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>91</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>97</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>99</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>100</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY IŁAWA

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Iława na lata 2015 – 2018” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

Konieczność opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest nałożona przez art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który stwierdza, iż:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, włącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
 4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
 5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.
 6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Obowiązująca Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art. 6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tejsze ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (art. 6.2.).

Ustawa w art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późniejszymi zmianami)

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*
„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 199 z późniejszymi zmianami).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt. 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt. 4)

- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt. 4)

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt. 3)
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt. 4)
- określa się w zależności od potrzeb granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt. 6)

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt. 2; art. 47, ust. 2, pkt. 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. poz. 1409 z późniejszymi zmianami).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt. 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych

obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt. 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw budownictwa, lokalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa – w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed

wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39, ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1118 z późniejszymi zmianami).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. W zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt. 16).

Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. poz. 1232 z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2013 r. poz. 637 z późniejszymi zmianami).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt. 5).

Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immamentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 3 park krajobrazowy.

Zgodnie z art. 16, ust. 1,: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zarówno ustanowienie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 518 z późniejszymi zmianami).

W świetle art. 6 pkt. 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 67). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68, ust. 3). Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 849 z późniejszymi zmianami).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt. 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r. poz. 406 z późniejszymi zmianami).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.)

- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. W sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. Nr 165, poz. 987).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. W sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (tekst jednolity Dz. U. 2014 r. poz. 399).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki

pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki,

dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zmianami),
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu

na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z 26 maja 2011 r. W sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661).

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki

techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2015 w całym kraju było 65 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków

zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2014-2017

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Jednym ze strategicznych założeń krajowego programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Program stwierdza, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków.

Rolą programu krajowego jest tworzenie warunków dla wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie. Jak mówią zapisy tego dokumentu za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa (wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz Generalny Konserwator Zabytków), jak również jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli oraz od stopnia zaangażowania tych podmiotów będą zależały realne efekty podejmowanych działań.

Głównym celem Programu jest „Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków”. Cel ten realizowany będzie poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

W ramach celu szczegółowego 1 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych.
2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków.
7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

W ramach celu szczegółowego 2 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

W ramach celu szczegółowego 3 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet i tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny „Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny „Wzrost potencjału turystycznego”

Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono w nim działania:

- Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:
 - opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji i zagospodarowania dóbr kultury),
 - wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię
- Wspieranie rozwoju infrastruktury:
 - ujednoczenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,
 - zwiększanie dbałości o muzea w województwie, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne; budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,
 - poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i budowy nowych szlaków wodnych,
 - stała kontrola i ocena obiektów turystycznych
- Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:
 - opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,

- zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych
- Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:
- inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymują inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,
 - wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,
 - współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych
- Informacja i promocja:
- regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,
 - rozbudowa systemu informacji lokalnej,
 - utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej
 - organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,
 - budowę pozytywnego wizerunku regionu,
 - zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,
 - uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych
 - zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA
WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);
- zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów obejmujących: układ staromiejski – Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka)

WARMIŃSKO-MAZURSKI WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2008 – 2011

W programie opieki nad zabytkami dla województwa warmińsko – mazurskiego zawarto szereg celów i działań, których realizacja jest uzależniona od zespolenia i koordynacji różnych form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Efekty takich procesów w ramach poszczególnych celów strategicznych można osiągnąć poprzez:

- CEL 1 Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego:
 - Realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
 - Powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną (ochrony przyrody), architektoniczną i przestrzenną, celną oraz polityką bezpieczeństwa;
 - Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
 - Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
 - Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi oraz zespołami architektonicznymi;
 - Opracowywanie gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
 - Wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;
 - Uwzględnianie – w studiach uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego – problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie form regionalnych w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;

- Wypracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu;
- Dążenie do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych;
- Wspieranie programów ochrony zabytków uwzględniających finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej;
- Budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację i wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z ochroną zabytków (konkursy, powierzanie ściśle określonych zadań, wsparcie finansowe dla projektów itp.); wspieranie inicjatyw lokalnych zmierzających do tworzenia niewielkich skansenów lub izb pamięci w zabytkowych obiektach, w poszczególnych miejscowościach na terenie województwa warmińsko-mazurskiego.

➤ CEL 2 Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego

- Wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m.in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania możliwie pełnej dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej;
- Ochrona i odnowa zespołów urbanistycznych z zachowaniem wymogów konserwatorskich przy zapewnieniu im właściwych funkcji;
- Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego wsi oraz zespołów historycznej zabudowy wiejskiej;
- Rewitalizacja obszarów przemysłowych oraz wspieranie działań zmierzających do zachowania zabytkowych obiektów przemysłowych i/lub ich układów z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji;
- Wspieranie działań zmierzających do powstrzymania procesu niszczenia oraz działań ratunkowych w stosunku do obiektów zabytkowych o

wybitnych w skali województwa walorach architektonicznych lub historycznych, nieużytkowanych i znajdujących się w złym stanie technicznym, a dających możliwość adaptacji do nowej funkcji

- Wspieranie rozwoju muzeów typu skansenowskiego;
- Wspomaganie ochrony pamiątek historycznych, w tym obiektów małej architektury;
- Inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;
- Inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do powoływania przez gminy parków kulturowych na terenie województwa (wykaz parków kulturowych proponowanych do powołania- aneks nr 1);
- Dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi - wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;
- Dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;
- Wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa:
 - Program ochrony gotyckiej architektury ceglanej
 - Program ochrony i odnowy centrów historycznych miast oraz zespołów urbanistycznych powstałych w XIX i XX w.
 - Program ochrony dziedzictwa wiejskiego
 - Program ochrony i odnowy architektury użyteczności publicznej
 - Program ochrony architektury przemysłowej i zabytków techniki
 - Program ochrony zabytkowych zespołów dworsko-parkowych
 - Program ochrony alei przydrożnych.

Program wojewódzki zawiera również szereg działań i zadań z zakresu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zabytków ruchomych.

STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2015

W 2000 r. powstał wojewódzki dokument dotyczący ochrony dorobku kulturowego regionu. Jest nim Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku. Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi: „Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Głównymi założeniami, które stanęły u podstaw opracowania strategii rozwoju kultury są między innymi:

- tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju muzealnictwa;
- ochrona i konserwacja zabytków;
- badania archeologiczne i kulturoznawcze;
- powołanie Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego;
- ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego;
- organizowanie i wspieranie przedsięwzięć kulturalnych o szczególnej randze służących do promocji regionu;
- zachowanie kultury niematerialnej, w tym tradycji ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które decydują o regionalnej odrębności i indywidualności;
- dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych.

Tak sprecyzowane założenia pozwoliły wygenerować trzy podstawowe obszary działania, dla których opracowane zostały cele szczegółowe, które przedstawiają się w sposób następujący:

Dla obszaru ochrona dziedzictwa kulturowego:

- Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego;

- Odpowiednie warunki funkcjonowania muzeów;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego.

Dla obszaru organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej:

- Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej;
- Dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych;
- Powszechnie dostępna edukacja w dziedzinie kultury i dziedzictwa regionalnego;
- Stworzenie systemu profesjonalnej opieki nad kulturą ludową;
- Tworzenie warunków finansowych do realizacji zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru: komunikacja społeczna, środki masowego przekazu w kulturze:

- Budowa społeczeństwa informacyjnego;
- Promocja zewnętrzna i wewnętrzna dorobku kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2015

Na potrzeby Strategii Rozwoju Turystyki wypracowano następującą wizję rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim:

*„TURYSTYKA WIODĄCĄ DZIEDZINĄ GOSPODARKI WARMII I MAZUR,
GENERUJĄCĄ NOWE MIEJSCA PRACY I WZROST DOCHODÓW LUDNOŚCI”*

*„Poprzez ochronę i kontrolowany rozwój posiadanych zasobów naturalnych i kulturowych
Warmia i Mazury staną się synonimem produktu turystycznego wysokiej jakości,
skutecznie konkurującego zarówno na rynku krajowym, jak i na rynkach zagranicznych”*

W ramach trzech priorytetów rozwojowych Strategii Rozwoju Turystyki wyszczególniono następujące zadania:

- Rozwój regionalnych produktów turystycznych
 - Rozwój produktów wizerunkowych (najwyższej rozpoznawalności)
 - Rozwój produktów podstawowych (generujących najwyższe dochody)
 - Rozwój produktów niszowych
 - Rozwój produktów uzupełniających
 - Rozwój walorów i atrakcji turystycznych
 - Rozwój infrastruktury
- Skuteczną promocję produktów turystycznych
 - Poprawa promocji regionu i produktów turystycznych
 - Usprawnienie systemu regionalnej informacji turystycznej
- Rozwój aktywności społecznej i kadr oraz branżowych struktur organizacyjnych
 - Aktywizacja społeczna na rzecz turystyki i krajoznawstwa
 - Kształcenie i szkolenie kadr turystycznych
 - Rozwój branżowych struktur organizacyjnych

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU IŁAWSKIEGO

Na rok 2015 powiat iławski nie posiada przyjętego powiatowego programu opieki nad zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY IŁAWA

Studium zostało przyjęte Uchwałą Rady Gminy Iława nr XLVII/454/2010 z dnia 5 listopada 2010 r.

Dokument określa podstawowe zasady ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego w rozbiciu na poszczególne typy obiektów. Wskazuje, że wartościowy jest fakt, iż historycznie cenne obiekty budownictwa i architektury przejawiają typowe cechy regionu Warmii i Mazur. Znajdują się wśród nich ciekawe zespoły architektoniczno - krajobrazowe, jak np. zespół folwarczny w Szymbarku, przedstawiający interesujące wartości kulturowe. Na szczególną uwagę jednak zasługują zespoły podworskie, złożone z kilku, niekiedy kilkunastu obiektów architektonicznych, połączonych często z parkiem podworskim lub jego pozostałościami. Część obiektów przedstawia zły stan techniczny, inne obiekty natomiast, jak np. cmentarze ewangelickie, parki podworskie występują w formie śladowej. Obiekty architektoniczne jednak są na ogół w stanie zadowalającym o dużej wartości zabytkowej, którą obok układów i form budynków, podkreśla historycznie zachowany układ ruralistyczny - założenia urbanistyczne, osie i punkty widokowe, wnętrza krajobrazowe.

Na mocy studium ochronie podlegają układy kompozycji zieleni zgodne z historycznym założeniem. Strefa ochrony wokół obiektów obejmuje elementy, mające wpływ na kształtowanie przestrzeni, objętej ochroną oraz oddziałujące na sam obiekt chroniony. Na terenie parków możliwa jest lokalizacja obiektów z nimi związanych, po uprzedniej analizie historycznej, kompozycji układu i w sposób zgodny z warunkami konserwatorskimi. Obowiązuje uzyskiwanie warunków do projektowania od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Jeśli chodzi o zabytkowe cmentarze, to ochronie podlegają wartościowe pod względem kulturowo - krajobrazowym układy kompozycji przestrzennej, zgodne z historycznym założeniem. Strefa ochrony wokół obiektów wpisanych do rejestru zabytków obejmuje elementy, mające wpływ na kształtowanie przestrzeni, objętej ochroną oraz oddziałujące na sam obiekt chroniony. Obowiązuje uzyskiwanie warunków do projektowania od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków podlegają ochronie ze względu na typowe cechy budownictwa regionalnego, szczególnie w kształcie i pokryciu dachu, kształcie i wystroju otworów okiennych i drzwiowych, wystroju elewacji, detalu

architektonicznym i bezpośrednim otoczeniu. W przypadku remontu, przebudowy, odnowy elewacji itp. dokumentacja budowlana powinna być zaopiniowana przez Gminną Komisję Architektoniczno – Urbanistyczną.

Studium zaznacza, że na terenie gminy licznie występują stanowiska archeologiczne, w tym wpisane do rejestru zabytków oraz objęte ochroną konserwatorską. Wśród nich znajdują się stanowiska o własnej formie krajobrazowej (grodziska, kurhany, kopce, groble), stanowiska płaskie duże (cmentarzyska, osady) oraz stanowiska płaskie małe (ślady osadnicze).

Na terenach występowania stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej (GRUPA I), objętych wpisem do rejestru zabytków oraz ochroną konserwatorską obowiązuje całkowity zakaz prowadzenia inwestycji. Na terenach występowania stanowisk archeologicznych płaskich małych (GRUPA III) dopuszczalne jest prowadzenie inwestycji, lecz z wymaganym nadzorem archeologicznym. W uzasadnionych przypadkach może nastąpić prze-kwalifikowanie terenu na konieczność przeprowadzenia ratowniczych badań archeologicznych. Obowiązuje uzyskiwanie warunków do projektowania od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY IŁAWA DO ROKU 2015

Wizja Strategii bezpośrednio nawiązuje do wykorzystania atutów związanych ze środowiskiem naturalnym, a pośrednio można też uznać, że sugeruje wykorzystanie wszelkich możliwych atrakcji w rozwoju turystyki (także obiektów zabytkowych). Brzmi ona następująco:

Rozwinięta gospodarczo Gmina Iława producentem zdrowej żywności oraz wysokiej jakości usług turystycznych w otoczeniu czystego powietrza, jezior i lasów.

W ramach prac nad Strategią wyróżniono szereg celów szczegółowych, wg których realizowana będzie polityka gminna. W zakresie opieki nad zabytkami najistotniejszy jest cel „Odnowa wsi w oparciu o wykorzystanie walorów krajobrazowo-przyrodniczych”. Mimo, iż nie posiada on konkretnych zapisów dotyczących działań

gminy w celu zachowania dziedzictwa kulturowego, to jednak sugeruje konieczność powstawania markowych produktów turystycznych, których podstawą z pewnością mogłyby być obiekty zabytkowe. Strategia kładzie nacisk na zrównoważony rozwój produktu turystycznego przynoszący gminie istotne korzyści ekonomiczne. Przyczyni się to do rozwoju gospodarczego gminy w tym zwiększenia zatrudnienia, a jednocześnie ustali i ugruntuje miejsce gminy Iława jako celu atrakcyjnych wyjazdów turystycznych i historycznych. Warto podkreślić, że znalazło się tu miejsce dla tzw. „turystyki sentymentalnej” czyli czerpiącej z historycznego położenia ziemi iławskiej na terenach dawnych Prus Wschodnich, co zostało również wykorzystane w określeniu priorytetów niniejszego programu opieki nad zabytkami.

Oprócz rozwoju turystyki w ramach ww. celu szczegółowego przewiduje się następujące cele operacyjne:

- wykorzystanie walorów krajobrazu kulturowego dla rozwoju gminy,
- wykorzystanie walorów krajobrazu historycznego dla rozwoju gminy.

Należy jednak z całą mocą podkreślić, iż strategia wymaga pilnej aktualizacji, a podczas tego procesu zwrócenia jak największej uwagi na zadania polegające na ochronie dziedzictwa kulturowego.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY IŁAWA

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY IŁAWA

Gmina Iława położona jest w zachodniej części województwa warmińsko – mazurskiego, w powiecie iławskim. Powierzchnia gminy wynosi 178,72 km², a zamieszkuje ją 8121 osób (dane na dzień 30.06.2012r.). W jej skład wchodzi 76 miejscowości skupionych wokół 27 sołectw.

Położenie gminy Iława na tle powiatu iławskiego

Obszar gminy położony jest w większości w obrębie regionu fizyczno – geograficznego zwanego Pojezierzem Iławskim. Część gminy położona na południe od Iławy zalicza się już do Pojezierza Brodnickiego. Natomiast południowo – wschodni pas to Dolina Drwęcy. Jednostki te stanowią część Pojezierzy Południowobałtyckich, razem z którymi wchodzi w skład okołobałtyckiej strefy pojeziernej.

Teren gminy charakteryzuje się krajobrazem pojeziernym - z licznymi jeziorami. Jedną z dwóch dominujących przestrzennie jednostek morfogenetycznych jest wysoczyzna moreny dennej zbudowana z glin zwałowych i – podrzędnie – z piasków lodowcowych. Zajmuje ona zachodnią część gminy i jej część środkowo-wschodnią. W obrębie tej jednostki powierzchnia terenu zawiera się na ogół między rzędnymi 110 – 115 m npm i jest falista, a formy terenowe są zwykle drobno-powierzchniowe. Na jej obszarze znajduje się większość terenów rolniczych gminy. Drugą charakterystyczną cechą budowy geologicznej jest występowanie na terenie gminy Iława falistych, a miejscami prawie równinnego piaszczystego zandru, obejmujący północną i południowo-

wschodnią część gminy z łączącym je przesmykiem po zachodniej stronie Jezioraka. Tereny zandru prawie w całości pokryte są lasami.

Mapa Gminy Iława (źródło UG Iława)

Ponad 40 % powierzchni gminy zajmują użytki rolne, z czego nieco ponad 2/3 powierzchni gruntów rolnych zajmują grunty orne, a prawie 1/3 – trwałe użytki zielone. Grunty rolne skupiają się w zachodniej i środkowo-wschodniej części gminy – na wysoczyźnie morenowej. Na obszarze gminy przeważa typ gleb brunatnych. Natomiast występuje duża różnorodność kompleksów glebowo-rolniczych.

Obszar gminy Iława charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem lesistości. Lasy zajmują bowiem ok. 41,5% jej powierzchni. Główny kompleks leśny - występujący na terenie gminy - usytuowany południkowo, jest częścią wielkiego masywu zwanego Lasami Iławskimi o łącznej powierzchni ponad 20 tys. ha. Kompleks ten zajmuje prawie całą północną i południową część gminy, przewężając się w części środkowej, w okolicach miasta Iława. Na zachód i wschód od tego przewężenia rozciąga się teren praktycznie bezleśny, za wyjątkiem niewielkiego kompleksu w okolicy jez. Karaś.

Sieć hydrograficzna jest silnie rozbudowana. Głównym jej elementem są liczne jeziora, w większości przepływowe. Cieki oprócz Drwęcy, Osy i Iławki mają małe przepływy. Charakterystyczne dla rzeźby młodoglacjalnej jest występowanie obszarów bezodpływowych. Największą rzeką jest Drwęca przepływająca wzdłuż wschodniej granicy gminy. Mniejsze to jej dopływ Iławka i górny odcinek Osy - przepływającej przez zachodnią część gminy.

Wśród bogactwa jezior dominującą pozycję zajmuje jez. Jeziorak Duży (najdłuższe jezioro w Polsce), który wraz z przyległym do granic gminy jez. Płaskim wchodzi w skład Systemu Jezior Warmińskich. Poziom wody w tych jeziorach regulowany jest sztucznie - za pomocą śluzy na Kanale Elbląskim w Miłomłynie i jazu na rzece Iławce w Iławie oraz utrzymywany grodzią na Kanale Jerzwałdzkim. Jeziorak jest szóstym pod względem wielkości jeziorem w Polsce. Jego całkowita powierzchnia wynosi 32,3 km², długość maksymalna - 27,5 km, średnia szerokość - 1,2 km, głębokość jeziora jest niezbyt duża i maksymalnie wynosi - 12,0 m., a najczęściej jest ograniczona izobatami 5 - 7,5 m. (ok. 40% zwierciadła wody). Linia brzegowa jeziora jest dobrze rozwinięta (liczne są zatoki, wyspy i półwyspy). Powierzchnia wysp wynosi 0,24 km².

Przez teren gminy Iława przebiegają następujące linie kolejowe:

- linia kolejowa magistralna nr 009 Warszawa - Iława - Gdańsk, dwutorowa, zelektryfikowana;
- linia kolejowa pierwszorzędna nr 353 Poznań - Toruń - Iława - Olsztyn - Korsze - Skandawa, dwutorowa, zelektryfikowana;
- linia kolejowa drugorzędna nr 251 Tama Brodzka - Iława, jednotorowa, nieelektryfikowana.

Istniejące linie kolejowe 009 i 353 mają znaczenie w ruchu na poziomie państwowym. W przypadku linii Tama Brodzka - Iława ruch został zawieszony, a wszelkie prace projektowe, dotyczące tego obiektu, przekazano lokalnym samorządom.

Najważniejszą trasą drogową przebiegającą przez teren gminy jest droga krajowa o funkcji międzyregionalnej Nr 16 Grudziądz - Olsztyn - Augustów przewidywana w klasie technicznej GP (główna ruchu przyspieszonego). Poza tym duże znaczenie mają: droga wojewódzka nr 536 Iława - Samplawa, stanowiąca ważne powiązanie dla województw: mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i pomorskiego

oraz droga wojewódzka nr 521 Kwidzyn - Iława, stanowiąca ważne powiązanie dla województw: mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i pomorskiego.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY IŁAWA

Tereny gminy Iława są nierozłącznie związane z miastem Iława, którego metryka sięga 1305 roku, kiedy to zostało założone przez komtura krzyżackiego Siegharda von Schwarzburga. Mimo, iż część okolicznych wsi powstała jeszcze wcześniej, to ogólnie można powiedzieć, iż powstanie i rozwój większości miejscowości wiejskich zapoczątkowane zostały po lokacji Iławy, a ich historia wiąże się z obecnym na tych terenach przez stulecia osadnictwem krzyżackim i niemieckim. Dane historyczne dotyczące historycznie najważniejszych miejscowości przedstawione są w zestawieniu poniżej:

Dół

Wieś została założona po 1525 r., gdy graf von Finckenstein – właściciel dóbr rudzynieckich – założył po drugiej stronie Daulensee (Jeziora Dół), zwanego też Eylenzsee (Jezioro Iławski), wioskę chłopską nazwaną Daulen Dorf. Wśród pierwszych mieszkańców nowo założonej wsi występowali osadnicy o nazwiskach polskich, którzy zostali tu sprowadzeni z sąsiedniej Lubawszczyzny lub Mazowsza. Pierwsza szkoła została założona w Dole w 1830 r. i mieściła się w chłopskiej chacie. W XIX w. działała we wsi cegielnia, należąca do właścicieli dóbr rudzynieckich, książąt von Reuss-Gera. Na wschód od wsi znajdowało się duże torfowisko – tu mieszkańcy Dołu podczas obu wojen zaopatrywali się w torf służący im do palenia w piecach i pod kuchnią. Przed wybuchem II wojny światowej obszar gruntów wiejskich wynosił 508 ha, we wsi było 16 zagrod chłopskich oraz 2 gospodarstwa przy drodze do Ławic. W pobliżu wsi Dół znajduje się cypel Adlerwinkiel oraz leżąca naprzeciwko niego wysepkę o powierzchni ok. 1 ha. Kształt i położenie cypla o wysokich stromych brzegach, porośniętych lasem bukowo-dębowym, wskazują na istnienie tutaj w odległej przeszłości strażnicy lub grodu obronnego.

Dziarny i Dziarnówko

Pierwsza wzmianka o Dziarnach pochodzi z dokumentu z 1317 r. Mówi się w nim, że mieszkańcy tej wsi obowiązani są płacić dziesięcinę proboszczowi iławskiemu. Natomiast pierwsza wzmianka o Dziarnówku pochodzi z 1414 r. Z tego też roku pochodzi dokument mówiący, że w Dziarnach jest karczma, a karczmarz płaci czynsz roczny w wysokości 3 wiardunków. W czasie wojny trzynastoletniej wieś została kompletnie zniszczona. W 1789 r. Dziarny były wsią szlachecką z folwarkiem i liczyły 8 domów mieszkalnych, a Dziarnówko były wsią szlachecką z młynem i liczyły 19 domów mieszkalnych. Później Dziarny były folwarkiem należącym do Rudzienic. Wydzieloną w wyniku parcelacji wieś nie utrzymała się długo – w latach 1864-1871 w pięciu jej domach mieszkało 37-38 osób. Spis z 1905 r. wymienia już Dziarny jako samodzielny majątek o powierzchni 426 ha. Wieś liczyła wtedy 135 mieszkańców, którzy żyli w 21 zagrodach chłopskich.

Franciszkowo

O początkach wsi brak jakichkolwiek wiadomości. W 1789 r. Franciszkowo było szlacheckim majątkiem z folwarkiem i liczyło 21 domów mieszkalnych, w 1817 r. natomiast 16 domów i 108 mieszkańców. W 1831 r. była tu już wieś i majątek. Pod koniec XIX w. właścicielem majątku był baron Carl von Brederlow.

Frednowy

Wieś otrzymała swój pierwszy przywilej lokacyjny z rąk komtura dzierzgońskiego Luthera von Braunschweiga. Lokację wsi potwierdził w 1371 r. komtur ostródzki Waldbot von Bassenheim, nadając 78 włók gruntów mieszkańcom Frednowych i do tego 4 włóki ziemi na potrzeby miejscowej parafii. W czasie wojny trzynastoletniej wieś została całkowicie zniszczona. 8 września 1547 r. wieś przeszła w posiadanie wójta Rybaków Antoniego Borkego. W 1620 r. Frednowy przeszły, drogą dziedziczenia, w posiadanie rodziny von Oelsnitzów, w której ręku pozostawały do 1751 r. Od tego czasu wielokrotnie zmieniali się właściciele wsi. W 1905 r. była ona domeną królewską. Istniejący obecnie we Frednowych kościół barokowy zbudowany został w 1769 r., a pod koniec XVIII w. w wyniku uderzenia pioruna utracił wieżę. Wieżę tę w 1927 r. odbudowali ponownie mieszkańcy wsi.

Gałdowo

Nazwa Gałdowo po raz pierwszy pojawiła się w przywileju lokacyjnym wydanym przez kapitułę biskupa Pomezanii w 1312 r. Dokument mówi o tym, że sołtys imieniem Jahann założył niemiecką wieś Goldau, do której należały 74 łany (1250 ha) gruntów oraz lasy. Jeszcze dwukrotnie, 19 maja 1377 r. i w 1401 r., kapituła wystawiła sołtysowi i mieszkańcom wsi nowe przywileje lokacyjne. W 1603 r. wybudowano nowy kościół, do którego w 1864 r. dobudowano wieżę. Po roku 1525 książę Prus Albrecht Hohenzollern nadał wsie Gałdowo, Łęgowo, Jędrychowo i Trupel wraz z 29 innymi wioskami wchodzącymi w skład dóbr szymbarskich biskupowi Erhardtowi von Quies. Po śmierci biskupa całość dóbr otrzymał biskup Sambii Georg Von Polentz. Od tego czasu aż do początku 1821 r. chłopci gałdowscy byli lennymi poddanymi właścicieli dóbr, zobowiązanymi do prac pańszczyźnianych. Po reformie z 1821 r. chłopci gałdowscy zostali zwolnieni z prac pańszczyźnianych i feudalnego poddaństwa, płacili jednak czynsz mieszkającemu w Insterburgu (Prusy Wschodnie) grafowi Livoniusowi, który kupił majątek gałdowski od Polentzów. W roku 1914, po śmierci ostatniego Livoniusa, dobra Gałdowo odziedziczył jego wnuk Edelman.. W roku 1928 Gałdowo i 300 ha gruntów nabył Eugen Kruger, reszta gruntów w ilości 1.260 ha została rozparcelowana i zasiedlona.

Gardzień

Najstarsza wzmianka o Gardzieniu pochodzi z 1378 r. i mówi o tym. Iż kapituła pomezkańska za kwotę 10 grzywien sprzedała Michałowi Postelin młyn wodny na wypływającej z jez. Gardzień rzece Osa. W młynie mielono mąkę na potrzeby mieszkającej w szymbarskim zamku załogi rycerskiej. Dobra gardzieńskie wraz z młynem wodnym w 1699 r. kupił od Wallenrodta, wielkiego marszałka Prus, właściciel zamku i dóbr szymbarskich, graf Ernst Finck von Finckenstein. Finckenstein po zakupie dóbr wybudował tutaj na wzór pałacu w Tiefurth dwór dla swego zarządcy. Gdy w październiku 1826 r. właściciel dóbr szymbarskich graf Fryderyk Karol Filip Finckenstein zmarł bezdzietnie, dobra i pałac w Gardzieniu przeszły w ręce jego siostrzeńca i syna chrzestnego Hahnefeldta. Od Hahnefeldta w 1830 r. dwór w Gardzieniu wraz z przyległymi folwarkami kupił pochodzący z Prus Wschodnich baron Werner von Gustedt i osiadł w nim wraz ze swoją świeżo poślubioną małżonką Jenny. Zaniedbany pałac Jenny von Gutsedt przebudowała na wzór pałacu Wittum w Weimarze. W 1864 r., po śmierci barona Wenera von Gustedt, pałac i dobra ziemskie w Gardzieniu kupił od baronowej Jenny kupiec Jonas z Berlina. Nowy właściciel Gardzienia traktował posiadłość jedynie jako letnią rezydencję i miejsce polowań. W roku 1860 kupiec sprzedał

pałac i dobra ziemskie niejakiemu Zidowitzowi, od niego Gardzień wraz z folwarkami kupił w 1900 r. stary graf Finckenstein. W ten sposób, po 200 latach, całość dóbr gardzieńskich wróciła do swych dawnych właścicieli, łącząc się na powrót z ich olbrzymimi włościami szymbarskimi.

Gromoty

Brak jakichkolwiek wiadomości o początkach wsi. Pierwsza wzmianka pochodzi z „księgi strat”. Mówi się w niej, że w czasie wojny głodowej wieś wraz z karczmą, z której karczmarz płacił do kasy Zakonu dwie grzywny czynszu, została zniszczona. Kolejna wzmianka o istnieniu wsi pochodzi z 1437 r. W czasie wojny trzynastoletniej wieś znowu została zniszczona. Przy kolejnym zniszczeniu wsi w czasie wojny polsko-krzyżackiej zaginął, przechowywany przez sołtysa, przywilej lokacyjny. W 1789 r. Gromoty były wsią królewską z folwarkiem i liczyły 30 domów mieszkalnych.

Gulb

Najstarsza nazwa tej wsi brzmiała: Gulbiens i Golme, wyraźnie wskazując na swój pruski źródłosłów. Tereny te, leżące w pobliżu jez. Gulbińskiego, były strefą graniczną pomiędzy terytoriami należącymi do Polski a ziemiami zamieszkałymi przez plemiona Prusów. W pobliżu jeziora znajduje się pochodzące z I tysiąclecia n. e. owalne grodzisko wysokie na 10 m o wymiarach 50m X 50 m, a także szaniec okrężny – pozostałość systemu obronnego osady plemienia Prusów. Data założenia wsi jest nieznana, wiadomo jedynie, że wioska została zniszczona doszczętnie podczas wojny głodowej i wtedy też zaginął przechowywany w domu sołtysa dokument lokacyjny Gulbia. Wioska została odbudowana ze zniszczeń wojennych i w 1447 r. otrzymała nowy dokument lokacyjny.

Kamionka

Pomiędzy jez. Silm i Szymbarskim położona jest starożytna wieś Kamionka, która w czasach pruskich nosiła nazwę Protest. Tu krzyżowały się ważne trakty komunikacyjne, łączące w okresie Zakonu Krzyżackiego Iławę z Szymbarkiem, Dierzgoniem i Kisielicami. W dokumentach z 1302 r. wieś Kamionka i jez. Silm wymienione są jako miejscowości leżące na traktzie zwanym Via Regia – Droga Królewska, która prowadziła ku wybrzeżom Bałtyku. Po 1669 roku, gdy dobra

szymbarskie, w skład których wchodziła Kamionka kupił Ernst Finck von Finckenstein, założony został tutaj folwark.

Kałduny

Kałduny to najstarsza wieś w dawnym okręgu Rudzienice. Lokalizacji wsi dokonał w 1323 r. komtur dzierzgoński, Luther von Braunschweig. Po koniec XVIII w.. we wsi istniały 24 zagrody chłopskie, a powierzchnia gruntów uprawnych wynosiła niecałe 400 ha. Na początku XX w., gdy właścicielem Kałdun był dziedzic dóbr rudzynieckich książę von Reuss-Gera, we wsi zbudowana została murowana, dwuklasowa szkoła. Przed 1939 r. Kałduny wraz z Julinem miały 441,2 ha gruntów, w 110 zagrodach gospodarskich mieszkało 377 osób.

Karaś

Nazwa wsi Karrasch po raz pierwszy pojawiła się w dokumencie z 1324 r., mówiącym o nadaniu sołtysowi Radomka dóbr o wielkości 10 włók leżących pomiędzy Radomkiem a jez. Karaś. W roku 1741 w Karasiu zbudowana została pierwsza szkoła jednoklasowa. Niewielka szkoła okazała się zbyt mała dla wsi szybko rozwijającej się po reformie Prus z 1818 r. Dlatego na jej miejsce, w roku 1866 zbudowana została murowana szkoła trzyklasowa.

Laseczno

Laseczno zostało założone w roku 1311 przez komtura Dzierzgonia Guntera von Arnstein. Laseczno zostało całkowicie zniszczone podczas wojny trzynastoletniej. To sprawiło, że spaloną i wyludnioną wieś zmieniono na dobra lenne, które w roku 1522 Wielki Mistrz zakonu Albrecht Hohenzollern nadał ówczesnemu staroście iławskiemu Paulowi von Fasolt. W wieku XVII Laseczno przeszło w ręce rodziny Gotzenów, od których w roku 1693 r. wieś kupili Finckensteinowie. Od tej pory Laseczno wchodziło w skład dóbr szymbarskich. Pod rządami Finckensteinów Laseczno zaczęło się podnosić z długotrwałej zapaści gospodarczej. W roku 1750 na fundamentach starej gotyckiej świątyni zbudowany został nowy kościół. Kolejną tragedią, porównywaną w kronikach wioski do zniszczeń z okresu wojny trzynastoletniej był pożar, który wybuchł w wielki czwartek przed Wielkanocą w 1928 roku i strawił prawie całą wieś.

Ławice

Wieś Ławice została założona w 1325 r. pod nazwą Hansdorf. Od roku 1850 wieś Ławice wraz z majątkiem należały do rudzinięckich dóbr książąt Reuss – Gera. W połowie XVIII w. król Fryderyk I osiedlił w Ławicach rodzinę Behringów. Potomek osiedleńców, August Behring, żonaty z Bertą Zech, 31 października 1948 r. podjął pracę nauczyciela w założonej na początku XIX wieku szkole ławickiej. Dnia 15 marca 1854 r. Augustowi Behringowi urodziło się piąte dziecko, syn Emil, przyszły odkrywca surowicy przeciwko tężcowi i dyfterytowi, za co został pierwszym w historii medycyny lekarzem nagrodzonym Nagrodą Nobla.

Mątyki

Wieś występująca pod nazwami: Montig, Montykken, Montiken założona została w roku 1322. Na mocy dokumentu lokacyjnego, wydanego przez komtura Luthera von Braunschweig, założył ją osadźca Tiel z Laseczna. Podczas wojny głodowej w roku 1414 wieś i kościół uległy zniszczeniu. Akta wizytacyjne z 1507 roku zawierają wpis mówiący o tym, że jeszcze wtedy z ogółu 70 włók, 16 włók pozostawało opuszczonych. Natomiast kościół został odbudowany dopiero w roku 1576, a po stuleciach użytkowania doprowadzony do ruiny w końcu został rozebrany.

Mózgowo

Tereny, na których lokowano Mózgowo, były jeszcze przed przybyciem Krzyżaków zamieszkiwane przez Prusów, którzy już w X wieku utrzymywali kontakty handlowe z sąsiednimi Niemcami i Polakami. Świadczy o tym znaleziony w 1866 roku podczas orania leśnej trzebieży niedaleko Mózgowa skarb numizmatyczny w postaci 2 tysięcy sztuk srebrnych monet. Pochodziły one z czasów króla Bolesława Chrobrego i cesarza Ottona III. Wioska, założona prawdopodobnie pod koniec XIII w., musiała ulec zniszczeniu w czasie ostatniego powstania Prusów i w 1323 roku została lokowana ponownie przez mistrza krajowego Friedricha Wildenberga. Dokument lokacyjny z 1323 r. mówi o nadaniu Gedeko Bormenowi na prawie chełmińskim pola zwanego Mozgowitz oraz o istnieniu drogi ze wsi do młyna wodnego na rzece Ossa. Po zajęciu Pomezanii przez Krzyżaków, Mózgowo najpierw należało do dominium kapituły biskupa Pomezanii, potem weszło w skład wójtostwa Bratian. Do XV w., w nadgranicznej wiosce mającej przez to znaczenie strategiczne, istniał dość spory krzyżacki gród obronny. Po bitwie pod Grunwaldem wieś i dobra Mózgowa zostały włączone do Polski i od tej pory aż do pierwszego rozbioru Polski wieś i dobra Mózgowa pozostawały enklawą należącą

do Polski i zamieszkiwaną przez Polaków. Germanizacja wsi nastąpiła dopiero po roku 1910, gdy 510 ha gruntów zakupionych od Bolesława Meyera przez Wschodniopruską Komisję Osiedleńczą w Poznaniu zasiedlone zostało przez niemieckich osadników sprowadzonych tutaj z Westfalii, Dolnej Saksonii i Holsztynu.

Nowa Wieś

W roku 1326 komtur Dierzgonia Luther von Braunschweig wydał dokument nadający Konradowi von Vrankenheim prawo założenia wsi oraz urząd sołtysa. Wieś została założona na 40 włókach gruntów. W czasie wojny trzynastoletniej wieś została zniszczona. Jeszcze w 1507 roku z 50 włók 14 leżało odłogiem. W 1789 roku Nowa Wieś była wsią szlachecką z folwarkiem i liczyła 29 domów mieszkalnych.

Radomek

Dokładana data założenia Radomka nie jest znana. Jednak wieś, pod nazwą Klein Radem, leżąca pomiędzy Karasiem, Wikielcem i Szeplerzyną pojawia się w dokumencie z 1323 roku. Można więc przypuszczać, że wioska została założona na kilka lat przed tą datą. W 1789 r. Radomek był folwarkiem należącym do dóbr szymbarskich Finckensteinów i znajdowało się tu 6 domów mieszkalnych.

Rudzienice

Po raz pierwszy w dokumentach Rudzienice pojawiają się w roku 1249 pod nazwą Raydez. Najstarszy zachowany dokument lokacyjny Rudzienic pochodzi z roku 1350 i był wystawiony przez komtura ostródzkiego Guentera von Hohensteina. Niemiecka forma nazwy miejscowości – Raudnitz – wystąpiła po raz pierwszy w dokumencie z 12 listopada 1540 r. W roku 1675 wioskę wraz z dobrami ziemskimi o obszarze 20 włók kupił Ernst Finck von Finckenstein. Nowy właściciel Rudzienic zbudował sobie w parku siedzibę, którą był niewielki pałacyk z salami urządzonymi w stylu toskańskim. W 1784 r. Albrecht Fryderyk Finck von Finckenstein sprzedał Rudzienice Karolowi Ludwikowi Aleksandrowi zu Dohna-Schlodienowi. W 1905 r. Rudzienice były własnością Henryka XXV księcia Reussa.

Stanowo

Wieś została założona w 1418 r. w miejscu dawnej osady pruskiej i zasiedlona miejscową ludnością pruską podczas III etapu krzyżackiej akcji osiedleńczej. Stanowo

leży na skrzyżowaniu dróg Iława – Ostróda oraz Iława – Zalewo w miejscu, gdzie do 1945 r. przebiegała granica między Prusami Wschodnimi (Ostpreussen), a Zachodnimi (Westpreussen). Przed I wojną światową Stanowo wraz z Kalitką i częścią wsi Sąpy należało do von Heimendahlów. Mieszkali oni w neogotyckim pałacu zbudowanym w połowie XIX wieku, wzorowanym na zamku rycerskim. Po I wojnie światowej, w roku 1920, dobra Stanowo liczące 510 ha kupił radca Abramowski z Gdańska. W majątku Stanowo zatrudnionych było 12 rodzin osiedlonych tu na stałe oraz nadzorca. Po II wojnie światowej w pałacu i zabudowaniach dworskich, zajętych przez wojska radzieckie, urządzono magazyny wojskowe. W roku 1948 żołnierze Armii Czerwonej opuszczając pałac doszczętnie go splądrowali i podpalili.

Stradomno

Stradomno zostało założone na początku XVI wieku przez komtura dzierzgońskiego Siegharda von Schwarzburga. Ponowny przywilej lokacyjny wystawił w 1325 roku komtur Luther von Braunschweig. Stradomno, będące do 1525 roku wsią zakonną i wnoszące do kasy Zakonu wszelkie opłaty oraz czynsze określone dokumentem lokacyjnym stało się własnością biskupa Georga von Polentz. Od roku 1693 większa część gruntów Stradomna, prawie 2.000 mórg, wchodziła w skład szymbarskich włości Finck von Finckensteinów. Po wojnie francusko-pruskiej w latach 1870/1871 folwark Stradomno wziął w dzierżawę od Finckensteinów Robert Bamberg. W roku 1910 Stradomno liczyło 138 mieszkańców. Żyli oni w 18 domach i pracowali w 27 gospodarstwach wiejskich.

Siemiany

Wieś Siemiany założono w roku 1700 w ramach tzw. osadnictwa szkatułowego. Przeprowadzanego na prawie chełmińskim. Wieś miała charakter typowo rybacki i jej mieszkańcy utrzymywali się głównie z rybołówstwa, jednak najstarsi i pierwotni mieszkańcy Siemian byli smolarzami i na swoje utrzymanie zarabiali wypalając w nadbrzeżnych lasach węgiel drzewny oraz produkując potaż. Stąd też wzięła się nazwa wsi – Schwalgendorf (Schwalge – obłoki dymu). W roku 1785 Siemiany liczyły 54 domy mieszkalne, były zatem jak na ówczesne czasy dość dużą wioską. Ze względu na rozległe i bogate tereny leśne otaczającej Siemiany Puszczy Pruskiej w roku 1780 utworzono tu nadleśnictwo, podlegające urzędowi leśnemu w Starym Dzierzgoniu.

Szałkowo

Data założenia Szalkowa jest nieznana, wiadomo tylko, że musiała istnieć przed nadaniem w 1305 roku praw miejskich Iławie, bowiem akt lokacyjny Iławy zawiera jednocześnie zapis o nadaniu iławskiej parafii wioski rybackiej Schalkendorf. Mieszkańcy wsi utrzymywali się głównie z rybołówstwa i pracy w lesie, ale sporo tu było też rzemieślników i rolników, handlujący swoimi produktami w pobliskiej Iławie.

Szymbark

Pierwsza wzmianka o Szymbarku pochodzi z 1378 roku. Wymieniony jest on w dokumencie określającym granice Starzykowa. Szymbark był wówczas rezydencją proboszcza kapituły pomezkańskiej. W czasie wojny trzynastoletniej Szymbark przechodził z rąk do rąk. 18 września 1454 roku po bitwie pod Chojnicami, dostał się ostatecznie w ręce Krzyżaków. Zarówno wieś jak i zamek zostały w czasie tej wojny zniszczone. W 1527 r., po sekularyzacji biskupstwa pomezkańskiego kapituła przekazała Szymbark księciu Albrechtowi Hohenzollernowi. W październiku tegoż roku Albrecht nadał te dobra biskupowi – Erhardowi Queissowi, który zmarł w 1529 r. Księżę Albrecht przekazał więc Szymbark dokumentem z dnia 13 listopada 1532 roku, biskupowi Georgowi Polenzowi. Po śmierci Polenza majątek otrzymał jego syn Teofil Straszy. Z czterech synów Teofila dziedzicem majątku został średni – Albrecht. W 1653 r. Szymbark przeszedł w ręce rodziny Eulenburgów, a w kilkanaście lat później (1668) właścicielem jego stał się Teodor Schlieben, po którego śmierci w 1699 r. jego syn i dziedzic odsprzedał majątek Ernstowi Finck von Finckensteinowi. W ręku Finckensteinów Szymbark pozostawał jeszcze w roku 1905.

Tynwałd

Tynwałd otrzymał lokację z rąk komtura dzierzgońskiego Luthera von Braunschweiga (1316-1326)), który nadał zasadzcy, Tyłowi z Nowej wsi, 84 włóki ziemi na prawie chełmińskim. Odnowiony przywilej wieś otrzymała w 1375 roku z rąk komtura ostródzkiego Borcharta von Mansfelda. W przywileju tym zaznaczono, że sołtys ma prawo wybudować karczmę, w zamian za roczny czynsz w wysokości jednej grzywny. W czasie wojny trzynastoletniej wieś została zniszczona. W 1620 r. Tynwałd przeszedł w posiadanie rodziny von Oelsnitzów, której własnością był do roku 1804. W 1789 r. Tynwałd składał się z wsi szlacheckiej, majątku i folwarku

Wikielec

Pierwsza wzmianka o Wikielcu pochodzi z dokumentu z 1317 roku. Lokacji wsi w 1324 r. dokonał komtur dzierzgoński Luther von Braunschweig. Odnowiony przywilej lokacyjny otrzymali mieszkańcy w 1473 roku z rąk marszałka Zakonu von Kinsburga. W roku 1547 wioskę Wikielec, posiadającą grunta o powierzchni 70 łanów, Jakub von Dieben sprzedał wraz z Iławą i urzędem starosty Wolfowi von Kreytzen.

Ząbrowo

Ząbrowo zostało założone przez kapitułę pomezzańską na prawie chełmińskim pod koniec XIII wieku. Niemiecka nazwa wsi – Sommerau – pojawiła się w roku 1312 zapisana w dokumencie kapituły pomezzańskiej, który określał m. in. granice Babięt Wielkich. W wieku XIV, podczas wojen polsko-krzyżackich Ząbrowo uległo dwukrotnemu spaleni. Po zniszczeniach wojennych z XIV wieku Ząbrowo przez długi czas nie mogło się podnieść z ruiny gospodarczej. Założenie parafii w Ząbrowie nastąpiło w czasie drugiej lokacji z 1373 r. Wówczas też wybudowano kościół, który wraz z wsią został zniszczony w roku 1414. Nowy wybudowano dopiero w latach 1701-1702. W 1924 r. wmurowano w polny gład pamiątkową tablicę z okazji 600 rocznicy powstania wsi i setnej rocznicy uwłaszczenia.

Opracowano na podstawie materiałów UG Iława oraz wydawnictw: Wiesław Niesiołędzki – „Powiat iławski. Dzieje zabytki, pejzaż i kultura. Szkice historyczne”, Praca zbiorowa – „Iława. Z dziejów miasta i powiatu”.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie Gminy Iława znajduje się wiele przykładów historycznie cennej architektury. Do najważniejszych zabytków z terenu Gminy Iława można zaliczyć takie obiekty jak:

Zamek w Szymbarku

Zamek został wzniesiony przez kapitułę pomezzańską w latach siedemdziesiątych XIV w. i był drugim co do świetności zamkiem po malborskim. Po sekularyzacji zakonu krzyżackiego stał się własnością rodu von Polentzów, którzy przebudowali go na rezydencję renesansową. Od 1699 r. należał do rodu Finck von Finckenstein. W 1857 r. część południową zamku przebudowano w stylu neogotyckim. Zamek został spalony w 1945 r. przez wojska radzieckie. Dobrze zachowały się mury obwodowe z 10 basztami. W listopadzie 1999 r. w ruinach zamku kręcono sceny do filmu „Król Olch” w reżyserii Volkera Schloendorffa. Koło Szymbarka znajduje się cmentarz rodziny von Finckenstein.

Zamek zbudowano na planie prostokąta o wymiarach 75 na 92 metry. Powstał on na nasypie wcześniejszego grodu pruskiego. W ciąg ceglanych murów wkomponowano dziesięć baszt: cztery narożne i sześć kurtynowych. Wszystkie wysunięte były nieznacznie przed lico muru, wzmacniając w ten sposób siłę konstrukcyjną i obronną całego założenia. Wjazd na teren warowni prowadził od wschodu przerzuconym nad fosą zwodzonym drewnianym mostem, zastąpionym w XIX wieku istniejącym do dziś murowanym mostem arkadowym. Nieopodal bramy wzniesiono wysoką na ok. 24 metry wieżę główną (zegarową), w której usytuowano kaplicę oraz loch więzienny. Od wewnątrz dziedzińca był zabudowany z czterech stron: główne budynki zamykały go od zachodu i wschodu na całej długości oraz od strony południowej i północy na krótkich odcinkach. Funkcję reprezentacyjną pełniło skrzydło zachodnie – mieściło się w nim mieszkanie proboszcza, refektarz i kaplica.

Do ruin zamku przylega park, w którym wiele drzew stanowi pomnik przyrody. Odchodząca od wsi Szymbark sosnowa aleja, licząca sobie dwieście lat, która w całości stanowi pomnik przyrody, nosi nazwę Alei Napoleona. Jak głosi miejscowy przekaz tą aleją, podążał Napoleon w kierunku pałacu w Kamieńcu, w którym stacjonował przez dwa miesiące 1807 r

Kościół p. w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Lasecznie

Barokowy kościół salowy na planie prostokąta z poł. XVIII w. Wzniesiony z użyciem murów gotyckich z XIV w., na fundamentach z kamienia polnego. Elewacje tynkowane. Do korpusu przylega wieża oraz zakrystia. Dachy wielospadowe, kryte blachą.

Kościół p. w. Zesłania Ducha Świętego w Ząbrowie

Kościół barokowy z XVIII–XIX w. Nawa kościoła pochodzi z początku XVIII w, wieża z 1864 r. Kościół jest murowany z cegły, z częściowym użyciem murów gotyckich z XIV w. Kościół salowy na planie prostokąta, z kwadratową wieżą od zachodu i prostokątną zakrystią w płu-wsch narożniku. Dach korpusu dwuspadowy, kryty dachówką esówką, dach wieży czterospadowy, kryty blachą.

Kościół p. w. MB Królowej Polski w Rudzienicach

Kościół neogotycki zbudowany w latach 1857-1860. Wieża zbudowana w 1866r. wg projektu Pritzla. Obiekt wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z małym pięciobocznym prezbiterium i kwadratową wieżą. Murowany z cegły na kamiennej podmurówce. Wieżba dachowa drewniana, dach kryty dachówką karpiówką, wieża blachą.

Kościół p. w. Trójcy Przenajświętszej we Frednowych

Kościół barokowy z 1768 r., murowany z cegły, na ceglanej podmurówce. Posiada drewnianą empore opartą na drewnianych słupach. Wieżę wybudowano w 1928 r. według projektu J. S. Garlinga. W otoczeniu kościoła znajduje się też cmentarz parafialny z XVIII wieku, wpisany do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego.

Kościół św. Wojciecha w Gałdowie

Kościół barokowy z 1724 r., drewniano-ryglowy. Wieża murowana, neogotycka z 1864 r.

Ochroną konserwatorską objęte zostały również następujące zespoły dworsko-folwarczne i dworsko-pałacowe:

L.p.	Miejscowość	Charakterystyka obiektu
a	b	c
1.	DZIARNÓWKO	1. Dawny Młyn Wodny- Elektrownia Wodna- budynek z przełomu XIX i XX w., położony nad rzeką Iławką, położony w odległości ok. 2 km od miejscowości Dziarny. Budynek murowany z cegły i kamienia polnego, 2- kondygnacyjny z użytkowym poddaszem, przykryty dachem dwuspadowym.

		<p>2. Budynek magazynowy- budynek murowany z cegły, otynkowany. Pierwotnie 2- kondygnacyjny. W budynku znajdują się 3 garaże i część mieszkalna.</p> <p>3. Budynek mieszkalny- budynek z 2 połowy XIX w., murowany z cegły, otynkowany. Dach naczółkowy kryty wtórnie eternitem.</p>
2.	DZIARNY	<p>1. Zespół folwarczny- założenie z przeł. 4 ćwierci XIX i pocz. XX w. Zespół położony na planie zbliżonym do prostokąta o kompozycji geometrycznie zwartej. Składa się z części folwarcznej obejmującej dawne podwórze i przylegający do niego park oraz kolonii robotników. Budynki murowane, obecnie znacznie przebudowane lub rozebrane. W części założenia współczesne budynki gospodarcze. W kolonii domów robotników folwarcznych zachowały się trzy budynki.</p>
3.	FREDNOWY	<p>1. Założenie folwarczne, niegdyś dworsko- parkowo- folwarczne-założenie z przełomu XIX i XX w. Do czasów obecnych założenie zachowało się w stanie reliktowym. Pierwotnie składało się z części dworsko- parkowej, podwórza folwarcznego i domów robotników folwarku. Park w znacznej części z zachowanym drzewostanem. W miejscu rozebranego dworu budynek mieszkalny. Podwórze na rzucie prostokąta, zabudowa praktycznie nie istnieje. Pozostały dwa domy robotników oraz obora. Układ dróg pozostaje czytelny.</p>
4.	GAŁDOWO	<p>1. Zespół dworsko- folwarczny, niegdyś dworsko- parkowo- folwarczny- założenie z XIX w. Zespół zachowany w formie reliktu, jego pierwotny układ został zatarty jeszcze przed 1945r. Nie zachował się park. Dwór znacznie przekształcony, zeszpecony przebudowaniami w bardzo złym stanie technicznym.</p>
5.	KAMIEŃ DUŻY	<p>1. Zespół dworsko- pałacowy i folwarczny- założenie z przełomu XIX i XX w. Nieczytelna dawna kompozycja zespołu w części gospodarczej. Na obszarze podwórza zbudowano nowe obiekty wśród zachowanej dawnej stajni i obory. Dwór w niewielkiej części zachowany. Park zaniedbany.</p> <p>2. Dom ogrodnika nr 1- budynek z 4-tej ćwierci XVIII w., murowany z cegły, otynkowany, na planie prostokąta, podpiwniczony, parterowy. Dach czterospadowy kryty dachówką ceramiczną holenderką. Stan techniczny zadowolający.</p>
6.	LASECZNO	<p>1. Zespół dworsko- folwarczny- założenie z przełomu XIX i XX w. Układ zespołu silnie przekształcony. Czytelne pozostają granice parku, jednak park nie zachował się. Dwór przebudowany na potrzeby szkoły podstawowej z rozbudowaną bryłą. Zabudowa</p>

		<p>podwórza folwarcznego zachowana w stanie reliktu, większość obiektów uległa spaleni w 1928r.</p> <p>2. Stodoła nr 40, obecnie stodoła z częścią mieszkalną i inwentarską- budynek z przełomu XIX i XX w., o konstrukcji mieszanej, częściowo z cegły, częściowo szkieletowy z wypełnieniem ceglany (mur pruski). Dach dwuspadowy kryty blachą. Obiekt zachował szereg pierwotnych cech.</p>
7.	ŁAWICE	<p>1. Zespół folwarczny- założenie z przełomu XIX i XX w. Stan zachowania zespołu jako całości jest zły. Pierwotna kompozycja słabo czytelna. Całkowitej degradacji uległo podwórze folwarku. Większość budynków rozebrano, zatarciu uległy trakty komunikacyjne. Pierwotny wygląd zachowały jedynie domy robotników folwarku- murowane na planie prostokątnym, jednokondygnacyjne z poddaszem krytym dachami dwuspadowymi o dużym lub niewielkim spadku.</p> <p>2. Kuźnia nr 11- obecnie magazyn. Budynek z początku XX w., położony na terenie zespołu folwarcznego. Murowany z cegły oraz o konstrukcji szkieletowej wypełnianej cegłą (mur pruski) na planie prostokątnym z wysuniętym podcieniem. Dach dwuspadowy kryty dachówką karpiówką.</p>
8.	RUDZIENICE	<p>1. Zespół dworsko- parkowy i folwarczny- założenie z XVIII w., oraz przełomu XIX i XX w. Zespół w części gospodarczej zmienił swój dawny układ kompozycyjny. W miejscu nie zachowanych obiektów zbudowano nowe budynki. Nie zachował się dwór- na kondygnacji piwnic zbudowano 2- kondygnacyjny budynek mieszkalny. W części mieszkalnej robotników zachował się prawie w całości dawny układ budynków.</p>
9.	SEGNOWY	<p>1. Zespół folwarczny- założenie z XIX w. Układ przestrzenny zespołu zachowany w dawnym kształcie. Zachował się dom dzierżawcy, plac podwórzowy i kolonia mieszkalna robotników folwarku. Duża ilość budynków nie zachowała się bądź uległa znacznemu przekształceniu.</p>
10.	STANOWO	<p>1. Zespół folwarczny, niegdyś pałacowo- parkowo- folwarczny- założenie z przełomu XIX i XX w. Założenie zachowane w stanie szczątkowym. Zachował się układ przestrzenny całego założenia, ale niewiele pozostało z dawnej zabudowy. Pałac spalony w 1945r., po wojnie rozebrany. Park zachowany w dawnych granicach, lecz z nieczytelnym układem. Większość obiektów zostało rozebranych, za wyjątkiem spichlerza, obory i rządcówki.</p>

11.	TYNWAŁD	1. Założenie folwarczne, dawniej dworsko- parkowo- folwarczne-założenie z 3-ciej ćwierci XIX w. Założenie zachowane w stanie szczątkowym. Dwór nie istnieje, w jego miejscu nowy budynek mieszkalny. Większość zabudowy przebudowana, w postępującej ruinie lub nie istnieje. Na terenie podwórza folwarcznego powstała nowa zabudowa. W szczątkowym stanie pozostaje park.
12.	ZĄBROWO	1. Dwór nr 60- budynek z 1-szej połowy XIX w., murowany z cegły, na kamiennej podmurówce, otynkowany. Obiekt na planie prostokątnym, dwutraktowy, parterowy, z czarną kuchnią pośrodku. Dach dwuspadowy kryty eternitem. Obiekt rozebrany. 2. Dom nr 61- budynek z przełomu XVIII i XIX w., murowany z cegły, na kamiennej podmurówce, otynkowany. Obiekt na planie prostokąta, parterowy, podpiwniczony. Dach mansardowy z facjatkami, kryty dachówką cementową. 3. Kuźnia nr 67- budynek z 3-ciej ćwierci XIX w., ceglano- kamienny na kamiennej podmurówce, częściowo tynkowany. Obiekt parterowy na planie prostokątnym, dach dwuspadowy, kryty dachówką podwójną karpiówką. Stan techniczny zły.

Jeśli chodzi o założenia parkowe, to do rejestru zabytków wpisano następujące obiekty:

L.p.	Miejscowość	Nr rejestru data wpisu	Charakterystyka obiektu
a	b	c	d
1.	GARDZIENŃ	Wpis do rej. przygotow.	1. Park pałacowy- założenie o pow. 7,0 ha pochodzące z przełomu XVIII i XIX w. Użytkownik- Urząd Gminy Iława.
2.	STANOWO	A- 3600 25.04.1984r.	1. Park dworski- założenie o pow. 3,0 ha pochodzące z XIX w. Park zachowany w dawnych granicach, z zachowanym starodrzewem, lecz znacznie zarośnięty i z nieczytelnym układem.
3.	SZCZEPKOWO	A- 1542 22.02.1996r.	1. Park dworski.
4.	SZYMBARK	A - 1491 27.12.1995r.	1. Park dworski- założenie o pow. 50 ha pochodzące z XVIII w., przylegające do

			folwarku, obejmuje: dawny zwierzyniec, szpaler lipowy, cmentarz rodowy, aleję sosnową.
--	--	--	--

Ponadto w ewidencji zabytków znalazły się następujące założenia:

L.p.	Miejscowość	Charakterystyka obiektu
a	b	c
1.	DZIARNY	1. Park dworski- założenie z przełomu XIX i XX w., na terenie założenia folwarcznego.
2.	FREDNOWY	1. Park dworski- założenie typu krajobrazowego z XIX w., na terenie założenia folwarcznego. W znacznej części zachowany drzewostan z przewagą lip, grabów i jesionów. Na ochronę zasługuje szpaler grabowy przy pld- zach. granicy parku.
3.	KAMIEŃ DUŻY	1. Park dworski- założenie z przełomu XIX i XX w., na terenie założenia folwarcznego. Park zaniedbany, z nieczytelnym układem ścieżek spacerowych.
4.	LASECZNO	1. Park dworski- założenie z przełomu XIX i XX w., na terenie założenia folwarcznego. Obecnie czytelne są granice dawnego parku, wydzielone grabowymi szpalerami, park jednak nie zachował się- obecnie boisko szkolne i łąka.
5.	RUDZIENICE	1. Park dworski- założenie o pow. 1,0 ha pochodzące z XIX w. Użytkownik- Przedsiębiorstwo Hodowli Roślin.
6.	TYNWAŁD	1. Park dworski - założenie z 3-ciej ćwierci XIX w., na terenie założenia folwarcznego. Park zachował się w stanie szczątkowym.

Charakterystyczną cechą terenu gminy Iława jest duża liczba zabytkowych cmentarzy ewangelickich. Większość z nich położona jest jednak w oddaleniu od miejscowości i jest całkowicie zdewastowana i zarośnięta, bez śladów po nagrobkach.

Należy też zwrócić uwagę, iż na terenie gminy znajduje się planowany obszar Natura 2000 "Aleje Pojezierza Iławskiego" obejmujący sieć alei przydrożnych i zadrzewień (w tym parków wiejskich) w krajobrazie rolniczym środkowej części Pojezierza Iławskiego. W skład obszaru "Aleje Pojezierza Iławskiego" wchodzi liczne otoczone alejami odcinki dróg gruntowych, w szczególności są to drogi łączące dawne majątki ziemskie w okolicach Kamieńca, Szymbarku i Gardzienia.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW Z TERENU GMINY WPISANYCH DO REJESTRU
ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Miejscowość	Numer	Obiekt	Nr Rejestru	Data Wpisu
FRANCISZKOWO		DWÓR	A-912	18 maja 1968
FREDNOWY		KOŚCIÓŁ TRÓJCY PRZENAJŚWIĘTSZEJ WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-704	16 listopada 1967
GAŁDOWO		KOŚCIÓŁ ŚW WOJCIECHA	A-58	28 listopada 1949
GARDZIĘŃ		DAWNY PARK DWORSKI	A-4457	16 lutego 2007
LASECZNO		KOŚCIÓŁ MATKI BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ	A-59	28 listopada 1949
RUDZIENICE		KOŚCIÓŁ NMP KRÓLOWEJ POLSKI	A-3003	25 stycznia 1990
STANOWO		PARK	A-3600/O	25 kwietnia 1984
SZCZEPKOWO		PARK DWORSKI	A-3871	22 lutego 1996
SZYMBARK		ZESPÓŁ FOLWARCZNY	A-4100	8 lutego 1999
SZYMBARK	1	DOM W OBRĘBIE ZABUDOWAŃ FOLWARCZNYCH	A-731	28 listopada 1967
SZYMBARK		ORANŻERIA Z OTOCZENIEM 50 - 100 M.	A-720	22 listopada 1967
SZYMBARK		MŁYN	A-2428	1 sierpnia 1988
SZYMBARK		ZAMEK	A-518	10 lipca 1959
SZYMBARK		ZAŁOŻENIE PARKOWO - KRAJOBRAZOWE	A-3865	27 grudnia 1995
SZYMBARK		STELMACHÓWKA	A-2446	1 września 1988

SZYMBARK	43	DOM	A-2427	1 sierpnia 1988
SZYMBARK	11	LEŚNICZÓWKA	A-2426	1 sierpnia 1988
SZYMBARK		OGRODZENIE ZESPOŁU ZAMKOWO- FOLWARCZNEGO	A-3042	20 kwietnia 1990
SZYMBARK		POCZTA, OB. PRZEDSZKOLE	A-3051	20 czerwca 1990
SZYMBARK		RYBACZÓWKA	A-3052	20 czerwca 1990
ZĄBROWO		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-722	22 listopada 1967

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U.03.162.1568 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr	Uwagi
1	Borek		7	
2	Borek		12	
3	Dół		8	
4	Dół		11	

5	Dół		13
6	Dół		14
7	Dół		16
8	Dziarnówko		6/3
9	Dziarnówko	elektrownia	6
10	Dziarny		12
11	Dziarny		13
12	Dziarny		17
13	Dziarny		19
14	Dziarny	schron	
15	Franciszkowo Dolne		3
16	Franciszkowo Dolne		6
17	Franciszkowo Dolne		16
18	Franciszkowo Dolne		21
19	Franciszkowo Dolne		22
20	Franciszkowo Dolne		23
21	Franciszkowo		39
22	Franciszkowo	budynek gospodarczy	39
23	Franciszkowo		41
24	Franciszkowo Górne		11
25	Franciszkowo Górne		40
26	Frednowy		1
27	Frednowy		7
28	Frednowy		9
29	Frednowy		15
30	Frednowy		26
31	Frednowy		37
32	Frednowy		55
33	Frednowy		67
34	Frednowy	kościół	
35	Frednowy	park	
36	Gałdowo		3
37	Gałdowo		7
38	Gałdowo		22
39	Gałdowo		23
40	Gałdowo		25
41	Gałdowo		28
42	Gałdowo		29
43	Gałdowo		30
44	Gałdowo		31
45	Gałdowo	dwór	
46	Gałdowo	kościół	
47	Gałdowo	dom	

48	Gałdowo	młyn wodny	
49	Gardzień		24
50	Gardzień		26
51	Gardzień		27
52	Gardzień		28
53	Gardzień		29
54	Gromoty	szkoła	20
55	Gromoty	budynek gospodarczy	18
56	Gromoty		2
57	Gromoty	budynek gospodarczy	2
58	Gromoty		17
59	Gromoty		18
60	Gromoty		28
61	Gromoty		38
62	Gromoty		62
63	Gromoty		63
64	Gromoty	budynek gospodarczy	63
65	Gromoty		64
66	Gulb		35
67	Julin		1
68	Kałduny		21
69	Kałduny		33
70	Kałduny		64
71	Karaś		19
72	Karaś		21
73	Karaś		23
74	Karaś	szkoła	
75	Karaś	schron bojowy	
76	Laseczno		45
77	Laseczno		51
78	Laseczno	kościół	
79	Laseczno	park	
80	Laseczno	szkoła	
81	Laseczno	budynek gospodarczy	
82	Ławice		3
83	Ławice		6
84	Ławice		14/14a
85	Ławice	budynek gospodarczy	23
86	Ławice		30
87	Ławice		38
88	Ławice	budynek gospodarczy	38
89	Makowo		6
90	Makowo		14

91	Mątyki		6/7
92	Mątyki		26
93	Mątyki		44
94	Mątyki	budynek gospodarczy	44
95	Mózgowo		13
96	Mózgowo		16
97	Mózgowo		29
98	Mózgowo		39
99	Mózgowo		42
100	Mózgowo	kapliczka	
101	Mózgowo	pomnik	
102	Mózgowo	kaplica	
103	Nowa Wieś		13
104	Nowa Wieś		32
105	Jeziorno	leśnictwo	
106	Pikus	dworzec	
107	Pikus		1
108	Pikus	budynek gospodarczy	1
109	Pikus		6
110	Pikus		10
111	Pikus		11
112	Pikus		12
113	Prasneta		1
114	Prasneta		3/5
115	Prasneta		10
116	Radomek		31
117	Rudzienice	kościół	
118	Rudzienice	park	
119	Rudzienice	dworzec	
120	Rudzienice	obiekt kolejowy	
121	Rudzienice	budynek gospodarczy	
122	Rudzienice	plebania	
123	Sarnówko		17
124	Sąpy		3
125	Sąpy		10
126	Siemiany		3
127	Siemiany		4
128	Siemiany		6
129	Siemiany		10
130	Siemiany		20
131	Siemiany		26
132	Siemiany		41
133	Siemiany		44

134	Siemiany		45	
135	Siemiany		48	
136	Siemiany		53	
137	Siemiany		58	
138	Siemiany		59	
139	Siemiany		62	
140	Skarszewo		50	
141	Skarszewo		55	
142	Skarszewo		56	
143	Skarszewo		57	
144	Smolniki		3	
145	Smolniki		4	
146	Smolniki		5	
147	Stanowo	dom		
148	Stanowo	park		
149	Starzykowo		16	
150	Stradomno	szkoła	11a	
151	Stradomno		14	
152	Stradomno	kuźnia		
153	Szałkowo		13	
154	Szałkowo		14	
155	Szałkowo		20	
156	Szałkowo		25	
157	Szałkowo		26	
158	Szałkowo		29	
159	Szałkowo		37	
160	Szałkowo		38	
161	Szałkowo		47	
162	Szczepkowo	budynek gospodarczy		folwark
163	Szczepkowo	park		
164	Szeplerzyzna		17	
165	Szeplerzyzna		18	
166	Szybark	poczta	13	
167	Szybark	rybacówka	13	
168	Szybark	budynek gospodarczy	13	
169	Szybark		17	
170	Szybark		18	
171	Szybark	budynek gospodarczy		folwark
172	Szybark	budynek gospodarczy		folwark
173	Szybark	budynek gospodarczy		folwark
174	Szybark	budynek gospodarczy		folwark
175	Szybark	brama		
176	Szybark	młyn		

177	Szymbark	ogrodzenie	
178	Szymbark	zamek	
179	Szymbark	założenie parkowe	
180	Szymbark	dom nr 1	nie istnieje
181	Szymbark	oranżeria	nie istnieje
182	Tłokowisko	ośrodek TVP	
183	Tynwałd		5
184	Tynwałd		6
185	Tynwałd		10
186	Tynwałd		32
187	Tynwałd		35
188	Tynwałd		36
189	Tynwałd		38
190	Tynwałd	park	
191	Wiewiórki		6
192	Wiewiórki	budynek gospodarczy	6
193	Wiewiórki		11
194	Wiewiórki		57
195	Wikielec		6
196	Wikielec		12
197	Wikielec		24
198	Wikielec		58
199	Wola Kamieńska		2
200	Wola Kamieńska		4
201	Ząbrowo		4
202	Ząbrowo		5
203	Ząbrowo		11
204	Ząbrowo		14
205	Ząbrowo		25
206	Ząbrowo		38
207	Ząbrowo	poczta	43
208	Ząbrowo		52
209	Ząbrowo		64
210	Ząbrowo		67
211	Ząbrowo		74
212	Ząbrowo		89
213	Ząbrowo	plebania	
214	Ząbrowo	obiekt kolejowy	
215	Ząbrowo	kościół	
216	Ząbrowo	masarnia	

Główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj. obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (*w zależności od konkretnego budynku – tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglasterowym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo-cynkowa, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru*), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu.

Takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (*źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.*) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (*dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej – okna i drzwi*). Niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych np. stolarka otworowa wykonana z PCV, blacho dachówka/gont bitumiczny czy styropian/welna do ocieplania zewnętrznego.

ZESTAWIENIE CMENTARZY WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

L.p.	Miejscowość
1	Borek
2	Dół
3	Dziarnówko
4	Dziarnówko
5	Franciszkowo Dolne
6	Franciszkowo Górne
7	Frednowy
8	Gałdowo
9	Gromoty
10	Gulb
11	Gulb
12	Kałduny
13	Kamień Duży
14	Karaś
15	Karaś
16	Laseczno
17	Laseczno
18	Laseczno
19	Ławice
20	Ławice
21	Mały Bór
22	Mątyki

23	Mózgowo
24	Nejdyki
25	Nowa Wieś
26	Pikus
27	Radomek
28	Rudzienice
29	Sarnówek
30	Sąpy
31	Sąpy
32	Siemiany
33	Skarszewo
34	Stanowo
35	Stradomno
36	Szałkowo
37	Szczepkowo
38	Szeplerzyzna
39	Tynwałd
40	Tynwałd
41	Wikielec
42	Ząbrowo

Stan zachowania większości cmentarzy jest bardzo zły. Są to przeważnie pochodzące z XIX wieku cmentarze ewangelickie, obecne niemal w każdej miejscowości gminnej (a w niektórych zlokalizowano nawet po dwa lub trzy). Wśród nich ślady pielęgnacji widoczne są na cmentarzach w miejscowościach Gromoty, Karaś, Ławice, Stradomno, choć pozostałości nagrobków widoczne są tylko na trzech ostatnich. Pozostałe cmentarze ewangelickie są albo całkowicie zdewastowane albo ich odnalezienie w terenie (mimo korzystania z dawnych map niemieckich) jest niemożliwe. Do tego problemem jest lokalizacja większości cmentarzy w sporej odległości od zabudowań lub nieraz wręcz głęboko w lesie, przez co dostęp do nich jest utrudniony. W ramach działań gminy Iława należy rozważyć prace dotyczące inwentaryzacji tychże cmentarzy, których obecność jest świadectwem historii regionu iławskiego. Warto szukać również współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków oraz z partnerami z Europy Zachodniej, przydatnej w przypadku poszukiwań potomków osób pochowanych na cmentarzach.

Dużo lepiej prezentuje się stan zachowania cmentarzy rzymsko-katolickich z terenu gminy. Znajdują się one w miejscowościach Frednowy, Laseczno, Rudzienice, Siemiany oraz Ząbrowo. Są to cmentarze będące głównie w zarządzie lokalnych parafii, niektóre (Siemiany) znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Nekropolie są regularnie porządkowane i pielęgnowane, a ich ogólny stan można określić jako dobry. W ramach budżetu gminy należy rozważyć przeznaczanie środków finansowych na

bieżące utrzymanie cmentarzy i zieleni sepulkralnej, należy również rozważyć wystąpienie z wnioskiem o wpis do rejestru zabytków dla szczególnie wartościowych nekropolii, dzięki czemu możliwa będzie kompleksowa ich ochrona.

ZESTAWIENIE ALEI PRZYDROŻNYCH WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

- 1 Iława – Susz (droga wojewódzka 521)
- 2 Makowo – Tynwałd – Wola Kamińska – Kamień Mały – Kamień Duży (w kierunku Iławy)

Jak już wspomniano, na terenie gminy znajduje się obszar Natura 2000 "Aleje Pojezierza Iławskiego" obejmujący sieć alei przydrożnych i zadrzewień (w tym parków wiejskich) w krajobrazie rolniczym środkowej części Pojezierza Iławskiego, niewpisanych do gminnej ewidencji zabytków. W skład obszaru "Aleje Pojezierza Iławskiego" wchodzi liczne otoczone alejami odcinki dróg gruntowych, w szczególności są to drogi łączące dawne majątki ziemskie w okolicach Kamińca, Szymbarku i Gardzienia. Należy zwrócić szczególną uwagę na zachowanie historycznych walorów tych alei, pochodzących nieraz nawet z XVIII wieku. Stanowią one ważny element w sieci szlaków turystyki kulturowej na terenie gminy, łączący walory historyczne i przyrodnicze. Są to następujące aleje:

- 1 Rudzienice – Kałduny, w kierunku do Ławic;
- 2 Ławice – Kałduny;
- 3 Ławice – Dół;
- 4 Dziarnówko – do drogi wojewódzkiej nr 536;
- 5 Gulb – Skarszewo;
- 6 Gulb – Wólka;
- 7 Gulb – Szwarcenowo;
- 8 Mózgowo – Jędrychowo;
- 9 Segnowy – Nejdyki;
- 10 Ząbrowo – Kamionka;
- 11 Kamionka – Szymbark;
- 12 Szymbark – Gardzień;
- 13 Gardzień – w kierunku Piotrkowa (przy ścianie lasu);

- 14 Szymbark – przy jeziorze w kierunku rezerwatu „Krzywy Róg” i przy lesie
- 15 Szymbark – w kierunku jeziora Ząbrowskiego;
- 16 Szymbark – przy młynie;
- 17 Trakt Napoleoński – Szymbark – w kierunku północnym;
- 18 Stanowo - Prasneto
- 19 Stanowo – Rzeka Drwęca

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki ruchome z terenu gminy Iława mogą stanowić ciekawy element promocji obiektów zabytkowych w związku z ich wysoką wartością kulturową, należy również dbać o odpowiednią opiekę merytoryczną nad nimi.

Na terenie gminy Iława do szczególnie wartościowych obiektów należą elementy wpisane do rejestru województwa warmińsko-mazurskiego:

1. Frednowy – 3 elementy zabytkowego wystroju wnętrza kościoła parafialnego p.w. Świętej Trójcy (Nr rej. B – 78 data wpisu 15 października 1973 r.) ;

2. Gałdowo - 4 elementy zabytkowego wystroju wnętrza kościoła filialnego p.w. Świętego Wojciecha (Nr rej. B 83 data wpisu 15 października 1973 r.) ;
3. Laseczno - 3 elementy zabytkowego wystroju wnętrza kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej (Nr rej. B – 81 data wpisu 15 października 1973 r.) ;
4. Rudzienice - 6 elementów zabytkowego wystroju wnętrza kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Królowej Polski (Nr rej. B – 86 data wpisu 19 października 1973 r.) ;
5. Szymbark – 2 detale architektoniczne dawnego zamku kapituły pomezkańskiej (Nr rej. B- 87 data wpisu 22 października 1973 r.) ;
6. Ząbrowo – 5 elementów zabytkowego wystroju wnętrza kościoła parafialnego p.w. Zesłania Ducha Świętego (Nr rej. B – 88 data wpisu 22 października 1973 r.) ;

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic Iławy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

ZESTAWIENIE STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY IŁAWA

Lp.	Obszar AZP	Miejscowość	Nr stan. w miejscowości	Nr stan. na obszarze
1	24-52	Siemiany	17	3
2	24-52	Siemiany	18	4

3	24-52	Siemiany	19	5
4	24-52	Siemiany	20	6
5	24-52	Siemiany	21	7
6	24-52	Siemiany	22	8
7	24-52	Siemiany	23	9
8	24-52	Siemiany	24	10
9	24-52	Siemiany	16	25
10	24-52	Siemiany	15	26
11	25-52	Siemiany	25	9
12	25-52	Siemiany	26	10
13	25-52	Siemiany	27	11
14	25-52	Siemiany	28	12
15	25-52	Siemiany	29	13
16	25-52	Solniki	1	14
17	25-52	Solniki	2	15
18	25-52	Solniki	3	16
19	25-52	Solniki	4	17
20	25-52	Solniki	5	18
21	25-52	Solniki	6	19
22	25-53	Siemiany	1	4
23	25-53	Siemiany	2	5
24	25-53	Siemiany	3	6
25	25-53	Siemiany	4	7
26	25-53	Siemiany	5	8
27	25-53	Makowo	1	10
28	25-53	Makowo	2	12
29	25-53	Siemiany	6	13
30	25-53	Siemiany	7	14
31	25-53	Siemiany	8	15
32	25-53	Siemiany	9	16
33	25-53	Siemiany	10	17
34	25-53	Siemiany	11	18
35	25-53	Siemiany	12	19
36	25-53	Siemiany	13	20
37	25-53	Siemiany	14	21
38	25-53	Siemiany	30	26
39	26-52	Szymbark	17	9
40	26-52	Szymbark	18	10
41	26-52	Szymbark	19	11
42	26-52	Starzykowo	1	12
43	26-52	Starzykowo	2	13
44	26-52	Starzykowo	3	14
45	26-52	Gardzień	2	15
46	26-52	Gardzień	3	16
47	26-52	Starzykowo	4	17
48	26-52	Starzykowo	5	18
49	26-52	Starzykowo	6	22

50	26-52	Łanioch	10	27
51	26-52	Łanioch	11	28
52	26-52	Łanioch	12	29
53	26-52	Gardzień	4	30
54	26-52	Gardzień	5	31
55	26-52	Łanioch	13	32
56	26-52	Łanioch	14	33
57	26-52	Łanioch	15	34
58	26-52	Łanioch	16	35
59	26-52	Łanioch	17	36
60	26-52	Łanioch	18	37
61	26-52	Łanioch	19	38
62	26-52	Łanioch	20	39
63	26-52	Łanioch	21	40
64	26-52	Łanioch	22	41
65	26-52	Łanioch	23	42
66	26-52	Łanioch	24	43
67	26-52	Łanioch	25	45
68	26-52	Gardzień	6	46
69	26-53	Wola Kamińska	7	1
70	26-53	Tynwałd	1	2
71	26-53	Tynwałd	2	3
72	26-53	Tynwałd	3	4
73	26-53	Tynwałd	4	5
74	26-53	Tynwałd	5	6
75	26-53	Tynwałd	6	7
76	26-53	Tynwałd	7	8
77	26-53	Tynwałd	8	9
78	26-53	Tynwałd	9	10
79	26-53	Tynwałd	10	11
80	26-53	Wilczany	1	12
81	26-53	Frednowy	6	13
82	26-53	Frednowy	7	14
83	26-53	Tynwałd	11	15
84	26-53	Szałkowo	5	16
85	26-53	Wola Kamińska	8	17
86	26-53	Wola Kamińska	9	18
87	26-53	Tynwałd	12	19
88	26-53	Tynwałd	13	20
89	26-53	Tynwałd	14	21
90	26-53	Rudzienice	16	22
91	26-53	Tynwałd	15	23
92	26-53	Tynwałd	16	24
93	26-53	Wola Kamińska	10	25
94	26-53	Tynwałd	17	26
95	26-53	Tynwałd	18	27
96	26-53	Tynwałd	19	28

97	26-53	Tynwałd	20	29
98	26-53	Tynwałd	21	30
99	26-53	Tynwałd	22	31
100	26-53	Tynwałd	23	32
101	26-53	Makowo	8	33
102	26-53	Tynwałd	24	34
103	26-53	Tynwałd	25	35
104	26-53	Tynwałd	26	36
105	26-53	Tynwałd	27	37
106	26-53	Tynwałd	28	38
107	26-53	Tynwałd	29	39
108	26-53	Tynwałd	30	40
109	26-53	Tynwałd	31	41
110	26-53	Tynwałd	32	42
111	26-53	Tynwałd	33	43
112	26-53	Tynwałd	34	44
113	26-53	Tynwałd	35	45
114	26-53	Tynwałd	36	46
115	26-53	Tynwałd	37	47
116	26-53	Tynwałd	38	48
117	26-53	Tynwałd	39	49
118	26-53	Tynwałd	40	50
119	26-53	Tynwałd	41	51
120	26-53	Tynwałd	41	52
121	26-53	Tynwałd	42	53
122	26-53	Tynwałd	44	54
123	26-53	Tynwałd	45	55
124	26-53	Tynwałd	46	56
125	26-53	Tynwałd	47	57
126	26-53	Tynwałd	48	58
127	26-53	Tynwałd	49	59
128	26-53	Tynwałd	50	60
129	26-53	Tynwałd	51	61
130	26-53	Tynwałd	52	62
131	26-53	Tynwałd	53	63
132	26-53	Tynwałd	54	64
133	26-53	Tynwałd	55	65
134	26-53	Tynwałd	56	66
135	26-53	Tynwałd	57	67
136	26-53	Wola Kamińska	11	68
137	26-53	Rudzienice	1	69
138	26-53	Tynwałd	58	70
139	26-53	Tynwałd	59	71
140	26-53	Tynwałd	60	72
141	26-53	Tynwałd	61	73
142	26-53	Tynwałd	62	74
143	26-53	Tynwałd	63	75

144	26-53	Tynwałd	64	76
145	26-53	Tynwałd	65	77
146	26-53	Tynwałd	66	78
147	26-53	Tynwałd	67	79
148	26-53	Tynwałd	68	80
149	26-53	Tynwałd	69	81
150	26-53	Tynwałd	70	82
151	26-53	Tynwałd	71	83
152	26-53	Tynwałd	72	84
153	26-53	Frednowy	8	85
154	26-53	Frednowy	9	86
155	26-53	Frednowy	10	87
156	26-53	Frednowy	11	88
157	26-53	Frednowy	12	89
158	26-53	Frednowy	13	90
159	26-53	Frednowy	14	91
160	26-53	Frednowy	15	92
161	26-53	Makowo	9	93
162	26-53	Makowo	3	94
163	26-53	Makowo	4	95
164	26-53	Makowo	5	96
165	26-53	Tynwałd	73	97
166	26-53	Tynwałd	74	98
167	26-53	Tynwałd	75	99
168	26-53	Tynwałd	76	100
169	26-53	Łanioch	1	101
170	26-53	Łanioch	2	102
171	26-53	Łanioch	3	103
172	26-53	Frednowy	16	104
173	26-53	Tynwałd	77	105
174	26-53	Tynwałd	78	106
175	26-53	Łanioch	4	107
176	26-54	Frednowy	3	1
177	26-54	Frednowy	17	2
178	26-54	Frednowy	18	3
179	26-54	Frednowy	19	4
180	26-54	Frednowy	20	5
181	26-54	Frednowy	21	6
182	26-54	Frednowy	22	7
183	26-54	Frednowy	23	8
184	26-54	Frednowy	24	9
185	26-54	Frednowy	25	10
186	26-54	Frednowy	26	11
187	26-54	Frednowy	27	12
188	26-54	Frednowy	28	13
189	26-54	Frednowy	29	14
190	26-54	Frednowy	30	15

191	26-54	Frednowy	31	16
192	26-54	Frednowy	32	17
193	26-54	Frednowy	33	18
194	26-54	Frednowy	34	19
195	26-54	Makowo	6	20
196	26-54	Frednowy	35	21
197	26-54	Makowo	7	22
198	26-54	Frednowy	36	23
199	26-54	Wiewiórka	1	24
200	26-54	Wiewiórka	2	25
201	26-54	Wiewiórka	3	26
202	26-54	Franciszkowo Grn.	17	27
203	26-54	Franciszkowo Grn.	19	28
204	26-54	Mątyki	39	29
205	26-54	Mątyki	20	30
206	26-54	Wiewiórka	4	31
207	26-54	Franciszkowo Grn.	21	32
208	26-54	Franciszkowo Grn.	22	33
209	26-54	Stanowo	1	34
210	26-54	Stanowo	2	35
211	26-54	Stanowo	3	36
212	26-54	Stanowo	4	37
213	26-54	Franciszkowo Grn.	23	38
214	26-54	Franciszkowo Grn.	24	39
215	26-54	Franciszkowo Grn.	18	40
216	26-54	Stanowo	5	41
217	26-54	Stanowo	6	42
218	26-54	Stanowo	7	43
219	26-54	Stanowo	8	44
220	26-54	Stanowo	9	45
221	26-54	Stanowo	10	46
222	26-54	Stanowo	11	47
223	27-51	Mózgowo	20	1
224	27-51	Gałdowo	4	2
225	27-51	Gałdowo	5	3
226	27-51	Gałdowo	6	4
227	27-51	Gałdowo	7	5
228	27-51	Gałdowo	8	7
229	27-51	Gałdowo	9	8
230	27-51	Gałdowo	10	9
231	27-51	Gałdowo	11	10
232	27-51	Gałdowo	12	11
233	27-51	Gałdowo	13	12
234	27-51	Gałdowo	14	13
235	27-51	Ząbrowo	8	14
236	27-51	Gałdowo	15	15
237	27-51	Laseczno	5	16

238	27-51	Laseczno	6	17
239	27-51	Laseczno	7	18
240	27-51	Laseczno	8	19
241	27-51	Laseczno	9	20
242	27-51	Segnowy	1	21
243	27-51	Segnowy	2	22
244	27-51	Segnowy	3	23
245	27-51	Segnowy	4	24
246	27-51	Laseczno	10	25
247	27-51	Laseczno	11	26
248	27-51	Ząbrowo	9	27
249	27-51	Szymbark	20	28
250	27-51	Szymbark	21	29
251	27-51	Ząbrowo	10	30
252	27-51	Ząbrowo	11	31
253	27-51	Ząbrowo	12	32
254	27-51	Ząbrowo	13	33
255	27-51	Ząbrowo	14	34
256	27-51	Gałdowo	16	38
257	27-51	Mózgowo	3	41
258	27-51	Mózgowo	19	42
259	27-51	Laseczno	2	43
260	27-51	Laseczno	3	44
261	27-51	Laseczno	4	45
262	27-51	Gałdowo	1	46
263	27-51	Gałdowo	2	47
264	27-51	Gałdowo	3	48
265	27-51	Ząbrowo	16	49
266	27-51	Ząbrowo	15	50
267	27-52	Szałkowo	7	3
268	27-52	Szałkowo	8	4
269	27-52	Szałkowo	9	5
270	27-52	Łanioch	5	7
271	27-52	Szałkowo	10	21
272	27-52	Szałkowo	11	22
273	27-52	Szałkowo	12	23
274	27-52	Szałkowo	13	24
275	27-52	Szałkowo	14	25
276	27-52	Szałkowo	15	26
277	27-52	Szałkowo	16	27
278	27-52	Szałkowo	17	28
279	27-52	Szałkowo	18	29
280	27-52	Szałkowo	19	30
281	27-52	Nejdyki	1	33
282	27-52	Nejdyki	2	34
283	27-52	Łanioch	6	35
284	27-52	Łanioch	7	36

285	27-52	Szymbark	2	37
286	27-52	Szymbark	3	38
287	27-52	Nejdyki	3	39
288	27-52	Łanioch	8	40
289	27-52	Szymbark	4	41
290	27-52	Kamionka	1	42
291	27-52	Szymbark	5	43
292	27-52	Nejdyki	4	44
293	27-52	Nejdyki	5	45
294	27-52	Nejdyki	6	46
295	27-52	Nejdyki	7	47
296	27-52	Nejdyki	8	48
297	27-52	Nejdyki	9	49
298	27-52	Kamionka	2	50
299	27-52	Kamionka	3	51
300	27-52	Kamionka	4	52
301	27-52	Szczepkowo	2	53
302	27-52	Szczepkowo	3	54
303	27-52	Szczepkowo	4	55
304	27-52	Szczepkowo	5	56
305	27-52	Szczepkowo	6	57
306	27-52	Szymbark	6	58
307	27-52	Szymbark	7	59
308	27-52	Szymbark	8	60
309	27-52	Szymbark	9	61
310	27-52	Szczepkowo	7	62
311	27-52	Szczepkowo	8	63
312	27-52	Szymbark	1	64
313	27-52	Szczepkowo	1	65
314	27-52	Łanioch	9	66
315	27-52	Łanioch	10	68
316	27-53	Rudzienice	1	1
317	27-53	Rudzienice	2	2
318	27-53	Nowa Wieś	1	3
319	27-53	Wola Kamińska	1	4
320	27-53	Dół Łowizowo	1	5
321	27-53	Rudzienice	3	6
322	27-53	Rudzienice	4	7
323	27-53	Rudzienice	5	8
324	27-53	Rudzienice	6	9
325	27-53	Kałduny	1	10
326	27-53	Kałduny	2	11
327	27-53	Rudzienice	7	12
328	27-53	Rudzienice	8	13
329	27-53	Rudzienice	9	14
330	27-53	Rudzienice	10	15
331	27-53	Kałduny	3	16

332	27-53	Kałduny	4	17
333	27-53	Kałduny	5	18
334	27-53	Rudzienice	11	19
335	27-53	Frednowy	1	20
336	27-53	Rudzienice	12	21
337	27-53	Tynwałd	79	22
338	27-53	Frednowy	2	23
339	27-53	Rudzienice	14	24
340	27-53	Rudzienice	15	25
341	27-53	Nowa Wieś	2	26
342	27-53	Nowa Wieś	3	27
343	27-53	Nowa Wieś	5	29
344	27-53	Nowa Wieś	6	30
345	27-53	Nowa Wieś	7	31
346	27-53	Nowa Wieś	8	32
347	27-53	Nowa Wieś	9	33
348	27-53	Nowa Wieś	10	34
349	27-53	Nowa Wieś	4	35
350	27-53	Kamień Duży	2	36
351	27-53	Wola Kamieńska	3	37
352	27-53	Wola Kamieńska	4	38
353	27-53	Kamień Duży	1	39
354	27-53	Kałduny	6	40
355	27-53	Kałduny	7	41
356	27-53	Kałduny	8	42
357	27-53	Kałduny	9	43
358	27-53	Kałduny	10	44
359	27-53	Kałduny	11	45
360	27-53	Kałduny	12	46
361	27-53	Kałduny	13	47
362	27-53	Wola Kamieńska	6	48
363	27-53	Wola Kamieńska	5	49
364	27-53	Kamień Mały	2	50
365	27-53	Wola Kamieńska	2	51
366	27-53	Kamień Mały	3	52
367	27-53	Szałkowo	6	53
368	27-53	Kamień Duży	1	54
369	27-53	Szałkowo	1	55
370	27-53	Szałkowo	2	56
371	27-53	Szałkowo	3	57
372	27-53	Szałkowo	4	58
373	27-53	Rudzienice	13	59
374	27-54	Gromoty	1	1
375	27-54	Gromoty	2	2
376	27-54	Mątyki	1	4
377	27-54	Mątyki	2	5
378	27-54	Mątyki	3	6

379	27-54	Mątyki	4	7
380	27-54	Mątyki	5	8
381	27-54	Mątyki	6	9
382	27-54	Franciszkowo Grn.	1	10
383	27-54	Franciszkowo Dln.	1	11
384	27-54	Franciszkowo Dln.	2	12
385	27-54	Franciszkowo Dln.	3	13
386	27-54	Borek	1	14
387	27-54	Borek	2	15
388	27-54	Borek	3	16
389	27-54	Borek	4	17
390	27-54	Franciszkowo Grn.	2	18
391	27-54	Franciszkowo Grn.	3	19
392	27-54	Franciszkowo Grn.	4	20
393	27-54	Franciszkowo Dln.	4	21
394	27-54	Borek	5	22
395	27-54	Borek	6	23
396	27-54	Franciszkowo Grn.	5	24
397	27-54	Borek	7	25
398	27-54	Franciszkowo Grn.	6	26
399	27-54	Franciszkowo Grn.	7	27
400	27-54	Franciszkowo Grn.	8	28
401	27-54	Franciszkowo Dln.	5	29
402	27-54	Borek	8	30
403	27-54	Franciszkowo Grn.	9	31
404	27-54	Franciszkowo Dln.	6	32
405	27-54	Franciszkowo Dln.	7	33
406	27-54	Mątyki	7	34
407	27-54	Gromoty	3	35
408	27-54	Mątyki	8	36
409	27-54	Mątyki	9	37
410	27-54	Mątyki	10	38
411	27-54	Franciszkowo Grn.	25	39
412	27-54	Mątyki	12	40
413	27-54	Mątyki	13	41
414	27-54	Franciszkowo Grn.	10	42
415	27-54	Franciszkowo Grn.	11	43
416	27-54	Franciszkowo Grn.	12	44
417	27-54	Franciszkowo Grn.	26	45
418	27-54	Mątyki	15	46
419	27-54	Mątyki	16	47
420	27-54	Frednowy	4	48
421	27-54	Frednowy	5	49
422	27-54	Mątyki	17	50
423	27-54	Mątyki	18	51
424	27-54	Mątyki	19	52
425	27-54	Mątyki	20	53

426	27-54	Mątyki	21	54
427	27-54	Franciszkowo Grn.	13	55
428	27-54	Franciszkowo Grn.	14	56
429	27-54	Franciszkowo Grn.	15	57
430	27-54	Franciszkowo Grn.	16	58
431	27-54	Mątyki	22	59
432	27-54	Mątyki	23	60
433	27-54	Mątyki	24	61
434	27-54	Mątyki	25	62
435	27-54	Mątyki	26	63
436	27-54	Mątyki	27	64
437	27-54	Mątyki	28	65
438	27-54	Mątyki	29	66
439	27-54	Mątyki	30	67
440	27-54	Mątyki	31	68
441	27-54	Mątyki	32	69
442	27-54	Mątyki	33	74
443	27-54	Mątyki	34	75
444	27-54	Gromoty	15	91
445	27-54	Gromoty	16	92
446	27-54	Gromoty	4	93
447	27-54	Gromoty	5	94
448	27-54	Gromoty	6	95
449	27-54	Mątyki	37	96
450	27-54	Mątyki	38	97
451	27-54	Mątyki	11	98
452	27-54	Mątyki	14	99
453	27-54	Gromoty	7	100
454	27-54	Mątyki	35	101
455	27-54	Mątyki	36	114
456	28-51	Zazdrość	1	10
457	28-51	Mózgowo	11	12
458	28-51	Mózgowo	12	13
459	28-51	Mózgowo	13	14
460	28-51	Mózgowo	14	15
461	28-51	Mózgowo	15	17
462	28-51	Mózgowo	16	18
463	28-51	Mózgowo	17	19
464	28-51	Mózgowo	1	20
465	28-51	Mózgowo	18	22
466	28-51	Laseczno	12	23
467	28-51	Laseczno	1	24
468	28-51	Gulb	4	25
469	28-51	Gulb	5	26
470	28-51	Gulb	6	27
471	28-51	Gulb	7	28
472	28-51	Gulb	8	29

473	28-51	Gulb	2	30
474	28-51	Gulb	9	31
475	28-51	Gulb	1	32
476	28-51	Gulb	10	33
477	28-51	Gulb	3	34
478	28-51	Gulb	11	35
479	28-51	Gulb	12	36
480	28-51	Gulb	13	37
481	28-51	Gulb	14	38
482	28-51	Gulb	15	39
483	28-51	Gulb	16	40
484	28-51	Gulb	17	41
485	28-51	Mózgowo	2	48
486	28-51	Mózgowo	8	49
487	28-51	Mózgowo	4	50
488	28-51	Mózgowo	9	51
489	28-51	Mózgowo	10	52
490	28-51	Mózgowo	7	53
491	28-51	Mózgowo	5	54
492	28-51	Mózgowo	6	55
493	28-52	Karaś	1	1
494	28-52	Karaś	2	2
495	28-52	Karaś	3	3
496	28-52	Karaś	4	4
497	28-52	Karaś	5	5
498	28-52	Karaś	6	6
499	28-52	Wikielec	1	7
500	28-52	Wikielec	2	8
501	28-52	Stradomno	10	9
502	28-52	Stradomno	1	10
503	28-52	Stradomno	2	11
504	28-52	Stradomno	3	12
505	28-52	Stradomno	4	13
506	28-52	Stradomno	5	14
507	28-52	Stradomno	6	15
508	28-52	Stradomno	7	16
509	28-52	Stradomno	8	17
510	28-52	Stradomno	9	18
511	28-52	Wikielec	4	19
512	28-52	Czerwona Karczma	1	20
513	28-52	Wikielec	5	21
514	28-52	Wikielec	6	22
515	28-52	Wikielec	7	23
516	28-52	Wikielec	8	24
517	28-52	Wikielec	3	25
518	28-52	Radomek	1	26
519	28-52	Radomek	2	27

520	28-52	Radomek	3	28
521	28-52	Radomek	4	29
522	28-52	Radomek	5	30
523	28-53	Dziarny	1	6
524	28-53	Dziarny	2	7
525	28-53	Dziarny	3	8
526	28-53	Dziarny	4	9
527	28-53	Dziarny	5	10
528	28-53	Dziarny	6	11
529	28-53	Dziarny	7	12
530	28-53	Dół	2	13
531	28-53	Dół	3	14
532	28-53	Dziarny	8	15
533	28-53	Dziarny	9	16
534	28-53	Dół	4	17
535	28-53	Ławice	1	18
536	28-53	Ławice	2	19
537	28-53	Ławice	3	20
538	28-53	Dół	5	21
539	28-53	Dół	6	22
540	28-53	Ławice	4	23
541	28-53	Ławice	5	24
542	28-53	Ławice	6	25
543	28-53	Ławice	7	26
544	28-53	Tchórzanka	1	27
545	28-53	Tchórzanka	2	28
546	28-53	Tchórzanka	3	29
547	28-53	Tchórzanka	4	30
548	28-53	Tchórzanka	5	31
549	28-53	Tchórzanka	6	32
550	28-53	Tchórzanka	7	33
551	28-53	Ławice	8	34
552	28-53	Dziarnówko	2	35
553	28-53	Dziarnówko	3	36
554	28-53	Dziarnówko	4	37
555	28-53	Dziarnówko	5	38
556	28-53	Dziarny	10	39
557	28-53	Dziarny	11	40
558	28-53	Ławice	9	41
559	28-54	Gromoty	8	5
560	28-54	Gromoty	9	6
561	28-54	Gromoty	10	7
562	28-54	Gromoty	11	8
563	28-54	Gromoty	12	9
564	28-54	Gromoty	13	10
565	28-54	Gromoty	14	11
566	29-52	Radomek	6	1

567	29-52	Radomek	7	2
568	29-52	Smolniki	9	27
569	29-53	Dziarnówko	1	9
570	29-53	Smolniki	1	10
571	29-53	Smolniki	2	11
572	29-53	Smolniki	3	12
573	29-53	Smolniki	4	13
574	29-53	Smolniki	5	14
575	29-53	Smolniki	6	15
576	29-53	Smolniki	7	16
577	29-53	Smolniki	8	17

Łącznie na terenie gminy Iława zewidencjonowano 577 stanowisk archeologicznych, z tego 3 posiadają szczególnie wysoką wartość i wpisane są do rejestru zabytków archeologicznych. Należą do nich grodzisko półwyzynne w miejscowości Gulb (nr rejestru C-048 z dnia 22 listopada 1968 roku), grodzisko średniowieczne wyżynne w miejscowości Kamionka (nr rejestru C-049 z dnia 25 listopada 1968 roku) oraz kopiec strażniczy w Lasecznie Małym (nr rejestru C-050 z dnia 25 listopada 1968 roku).

Biorąc pod uwagę całokształt, stanowiska z terenu gminy posiadają zróżnicowaną wartość poznawczą, a ich chronologia obejmuje okres od paleolitu do czasów nowożytnych. Datowanie stanowisk możliwe było w dużej mierze dzięki występowaniu fragmentów ceramiki lub narzędzi. Większość informacji pochodzi dzięki badaniom przeprowadzonych podczas Archeologicznego Zdjęcia Polski. Największa liczba stanowisk zlokalizowana została w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora Jeziorak (zwłaszcza w pobliżu miejscowości Tynwałd), co związane jest z najintensywniejszym rozwojem osadnictwa w okolicach tego zbiornika wodnego.

Najstarsze stanowiska o określonej chronologii z gminy Iława pochodzą z epoki kamienia – jest ich 85. Występują one niemal na całym obszarze gminy, najwięcej zlokalizowano ich w pobliżu Tynwałdu, skupiska stanowisk zlokalizowano również m.in. w okolicach miejscowości Frednowy, Nejdyki oraz Mózgowo. Dodatkowo z okresu przełomu paleolitu i mezolitu, datowane na ok. IX tys. p.n.e. są cztery stanowiska w dwóch miejscowościach – Siemiany nr 8 i nr 9 oraz Tchórzanka nr 3 i nr 4. Kolejna grupa stanowisk to stanowiska pochodzące z najmłodszej fazy epoki kamienia – neolitu. Epoka ta związana jest z rozwojem osadnictwa osiadłego, opartego na uprawie roli i hodowli, a

także z początkiem wypalania naczyń glinianych. Na terenie gminy Ława są 2 stanowiska, pochodzące z okresu neolitu (Dziarny nr 8 i Ławice nr 6)..

Następnym ważnym okresem w historii osadnictwa okolic Ławy jest epoka brązu, której nazwa pochodzi od wytwarzanych w tym okresie przedmiotów z tego właśnie stopu. Z tej epoki na terenie gminy pochodzi 8 stanowisk, brak dokładniejszego wyszczególnienia okresu ich powstania. Ponad połowa z nich to jednak stanowiska archiwalne, pozostałe znajdują się w miejscowościach Mózgowo, Stanowo i Wiewiórka.

Kolejna, tym razem dużo obszerniejsza grupa stanowisk pochodzi z okresu wpływów rzymskich (początek naszej ery). Takich stanowisk jest na terenie gminy 58, występują one niemal na całym obszarze, najwięcej w okolicy Tynwałdu i sąsiednich miejscowości.

Wraz z okresem wędrówki ludów aż do około XIII wieku rozpoczął się okres wczesnego średniowiecza, z tej epoki na terenie gminy Ława zlokalizowano sporo bo 97 faktów osadniczych, z tego duża część w okolicach jeziora Jeziorak, choć generalnie występują one na terenie całej gminy. Z okresem późnego średniowiecza związanych jest 14 faktów, przede wszystkim w okolicy Szymbarku i Starzykowa. Ogólnie z epoki średniowiecznej (bez dokładniejszego datowania) pochodzi 281 faktów osadniczych i zlokalizowane są one na całym terenie gminy.

Z okresu nowożytnego pochodzi 125 stanowisk, zlokalizowanych na całym terenie gminy, nie określono dokładniejszej chronologii dla żadnego z tych stanowisk.

Ostatnią grupą stanowisk są stanowiska z okresu pradziejowego i starożytnego, których liczba na terenie gminy Ława jest znacząca i wynosi 90. Ponownie najwięcej jest ich w okolicy Tynwałdu i jeziora Jeziorak, spora grupa tego typu stanowisk znajduje się w okolicach miejscowości Mątyki.

Należy też zauważyć, iż część stanowisk nie posiada dokładnie określonej chronologii, jest ich łącznie 33, największe ich skupiska znajdują się na obszarach leśnych w północnej i południowej części gminy.

Obecnie, z racji intensywnej uprawy roli i leśnictwa, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu

powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku stanowisk archeologicznych stanowiących pojedyncze ślady osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich obrębie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nad nimi nadzór archeologiczny, oraz określić lokalizację śladów osadnictwa poprzez wskazanie numeru ewidencyjnego działki, na której dokonano odkrycia i umieszczenie tej informacji na karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne, a w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego. Należy ustanowić strefy obserwacji archeologicznej, gdzie wszelkie prace ziemne realizowane będą pod nadzorem archeologicznym. W przypadku ujawnienia w trakcie prowadzonych nadzorów archeologicznych reliktyw pradziejowego oraz historycznego osadnictwa nadzór powinien zostać przekształcony w ratownicze badania archeologiczne

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. W związku z posiadaniem przez gminę Iława miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na całym swoim obszarze wszelkie inwestycje związane z obiektami archeologicznymi należy prowadzić zgodnie z wytycznymi zawartymi w MPZP. Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych.

Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

6.6 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, lokalną kuchnią itp., obecne zwłaszcza w miejscowościach wiejskich gminy.

Na terenie gminy Iława kultywowana jest pamięć po urodzonym w miejscowości Ławice niemieckim uczonym Emilu von Behringu. Urodził się on 15 marca 1854 roku w gm. Iława, a w 1901 r. został laureatem pierwszej Nagrody Nobla w dziedzinie medycyny za wynalezienie surowicy przeciwbłoniczej. Profesor Behring razem z Japończykiem Szibasaburo Kitasato odkrył także szczepionkę przeciwżółci. Badania noblisty stały się punktem wyjścia dla współczesnej immunologii.

Uczonemu poświęcona jest izba pamięci, zlokalizowana w jego rodzinnej wsi. W izbie można obejrzeć wystawę fotografii poświęconą życiu Behringa, a przed budynkiem szkoły stoi pomnik z popiersiem noblisty.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron Gminy Iława, a także szans i zagrożeń.

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none">• Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki• Zróżnicowana rzeźba terenu z dużą powierzchnią jezior, będących atrakcją turystyczną na dużą skalę• Dobra dostępność drogowa i kolejowa• Siedzibą Gminy jest miasto powiatowe Iława, co oznacza bliskość wielu instytucji publicznych i innych• Bogata historia Gminy• Interesujące obiekty zabytkowe wysokiej klasy: ruiny zamku, kościoły, dwory, parki• Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej• Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej• Dobre pokrycie Gminy siecią szlaków turystycznych• Korzystna lokalizacja miasta Iławy w centrum obszaru Gminy, co wiąże się z jego dobrą dostępnością• Czystość środowiska	<ul style="list-style-type: none">• Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków• Niemal całkowicie zdewastowana duża część zabytkowych cmentarzy ewangelickich• Niezbyt dobry stan części dróg kołowych• Niezbyt dobry stan zachowania części założeń dworsko-parkowych• Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego• Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego• Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego• Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych• Zbyt duża sezonowość turystyki• Obecność problemowych obszarów po dawnych PGR

<ul style="list-style-type: none"> • Uznana marka Iławy w kraju, przyciągająca dużą liczbę turystów z kraju i zagranicy • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców gminy • Rozwinięta baza noclegowa (w tym agroturystyczna) • Często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca bogate informacje dotyczące historii i zabytków regionu 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Duża liczba turystów odwiedzających Iławę i okoliczne miejscowości (przede wszystkim turystyka wodna) • Dobre perspektywy agroturystyki oraz rolnictwa ekologicznego • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Opracowanie dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową • Niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego • Problemy ekologiczne związane z rozwijającą się dynamicznie turystyką wodną • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów mechanicznych

• Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego	• Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Migracje ludności • Marazm ludności i brak inicjatywy w celu poprawy warunków życiowych • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Akty wandalizmu

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY IŁAWA

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iława formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami Gminy i uwzględniają specyfikę dziejów Gminy oraz charakter jej dziedzictwa kulturowego. Są też zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów strategicznych.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów Gminy Iława, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju Gminy. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym.

CEL GŁÓWNY 1 - PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

- Przygotowanie uchwały Rady Gminy w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi
- Przeznaczanie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe
- Identyfikacja najpilniejszych potrzeb przy obiektach w najgorszym stanie technicznym
- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów

Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych z budżetu Gminy

Działania:

- Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerzego ich wykorzystania w promocji Gminy (ze szczególnym uwzględnieniem zamku w Szymbarku)
- Rewaloryzacja zabytkowych założeń parkowych z terenu Gminy przy wykorzystaniu środków własnych i zewnętrznych (na przykład rewaloryzacja parku w Stanowie, w zależności od środków finansowych planowana na lata 2016-2018)
- Poprawa stanu estetyki otoczenia zabytkowych kościołów z terenu Gminy, ze szczególnym uwzględnieniem kościoła w Lasecznie oraz świątyń w Gałdowie, Ząbrowie, Rudzienicach oraz Frednowach (prace bieżące od 2015 roku)
- Wykorzystanie w celach promocji Gminy Ilawa miejsc związanych z prof. Emilem von Behringiem, wybitnym uczonym, laureatem Nagrody Nobla w

dziedzinie medycyny (Izba Pamięci znajdująca się w budynku szkoły w Ławicach oraz cmentarz ewangelicki).

Cel szczegółowy 1.3 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie

Działania:

- Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Gminy
- Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy
- Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci, ze szczególnym uwzględnieniem historycznych cmentarzy ewangelickich
- Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego Gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy 1.4 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

- Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)
- Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych

CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM

Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, wodnych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych
- Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów
- Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym, takich jak np. jarmarki w zabytkowym parku w Rudzienicach
- Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy

Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

- Stworzenie osobnej witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej, ewentualnie dbanie o aktualizację strony Gminy
- Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym
- Kontynuacja komunikacji internetowej poprzez korzystanie z serwisów Facebook, YouTube i innych form interakcji

Cel szczegółowy 2.3 Wzrost popularności atrakcji turystycznych Gminy Iława wśród osób korzystających z walorów wodnych Gminy, zarówno z kraju i zagranicy

Działania

- Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne Gminy mieszkańcom i turystom
- Wykorzystanie aspektów związanych ze znanymi postaciami obcego pochodzenia z historii regionu, jak np. opracowanie koncepcji wykorzystania miejsc związanych z Emilem Behringiem
- Opracowanie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach Gminy
- Promocja atrakcji Gminy w miejscach najczęściej odwiedzanych przez wodniaków
- Utrzymywanie jak najwyższej jakości obsługi turysty w punktach informacji turystycznej

Cel szczegółowy 2.4 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

- Walory zabytkowe i kulturowe jednym z podstawowych elementów strategii promocji Gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach
- Uzyskanie wiodącej roli w realizacji wspólnych działań marketingowych dla całego regionu, mających na celu kreację nowych produktów, wykorzystujących potencjał powiatu i okolicznych miejscowości
- Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego
- Udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.
- Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi

Cel szczegółowy 2.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury
- Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego
- Obejmowanie przez Władze patronatem honorowym działań społecznych, których dochód przeznaczony jest na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (zbiórki, akcje społeczne, loterie i inne)

Należy zwrócić też uwagę na wartość historyczną obiektów, znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Iława. Celem podstawowym Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest zachowanie substancji zabytkowej, jednak nie wyklucza to całkowicie zastosowania nowocześniejszych technologii lub materiałów budowlanych. Jednakże wszelkie niekontrolowane przebudowy mogą skutkować nieodwracalną utratą walorów zabytkowych poszczególnych budynków, stąd dla obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Iława przyjęto następujące ustalenia odnośnie:

1. Wymiany stolarki otworowej,

- tylko materiał historyczny tj. okna drewniane w budynkach z odtworzeniem podziałów i dekoracji. Dopuszczalna zmiana konstrukcji okien skrzynkowych na jednoramową, w uzasadnionych przypadkach dekapitalizacji okien;
- w przypadku wymiany stolarki drzwiowej stosować zasadę odtworzenia materiału, konstrukcji, podziałów, artykulacji (dekoracji);

2. Wymiany pokrycia dachowego

- tylko dachówka ceramiczna (holenderka, zakładkowa, karpiówka etc.) w układzie i na wzór istniejącej w obiekcie. W przypadku katastrofy budowlanej, konieczności doraźnego zabezpieczenia przed pogarszaniem się stanu zachowania i stanu technicznego więźby i pokrycia, dopuszczenie na czas określony tymczasowego zabezpieczenia (nie dłużej niż do 10 lat)

pokrycia np. gontem bitumicznym, blachą, blachodachówką (kolor ceglasty, matowy). Wymagana uprzednio dokumentująca ten fakt opinia techniczna (np. wskazująca konieczność remontu więźby – określająca jak i czym, zawierająca adnotację o konieczności tymczasowego położenia innego pokrycia dachu.

- docelowo należy stosować dachówkę i remontować więźby dachowe.

3. Ocieplenia budynków

- ze względu na wysoki walor krajobrazowy obiektów i zespołów, dokumentujących wartości historyczne i kulturowe regionu, jednostkowo posiadających skromny walor artystyczny i naukowy, nie dopuszcza się stosowania dociepleń lekkich, zewnętrznych ścian, elewacji wykonanych z cegły licowej (ceramicznej, silikatowej), kamienia, drewna oraz wątków mieszanych tj. kamiennie-ceglanych, muru pruskiego, etc.,
- dopuszcza się stosowanie dociepleń lekkich, na zewnętrznych elewacjach tynkowanych, pozbawionych detalu architektonicznego (gzymśów, opasek, dekoracji sztukatorskich, elementów drewnianych etc.), pod warunkiem odtworzenia struktury, faktury i kolorystyki oryginalnego, historycznego tynku.
- Ewentualnie w przypadku gdy występuje tylko prosty gzymś podokapowy – odtworzyć gzymś podokapowy, z jego profilowaniem, odsadzeniem od lica ściany etc.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iława powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach

posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Iława zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz przez Urząd Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (wyczerpane)
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG

11.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY ORAZ PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a. Ochrona zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.).
4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego - osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.
2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt. 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.
3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada br. i 31 marca następnego. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.
4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.
5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA – sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.

b. Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten

został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka.

Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane z ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników

przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

- 1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
- 2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;
- 3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9 .

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.

Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:
 - wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,
 - autorów tekstów i opracowań,

- redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.
2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:
- analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
 - wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
 - konserwacja zabytków ruchomych,
 - wykonanie zdjęć lotniczych,
 - badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe
3. Koszty związane z publikacją, w tym:
- projekt, skład, łamanie, druk,
 - opracowanie fotografii i ilustracji,
 - tłoczenie płyt,
 - publikacja w internecie.
4. Organizacja realizacji zadania, w tym:
- wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
 - zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
 - zakup niezbędnych materiałów biurowych,
 - koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
 - koordynacja zadania,
 - obsługa finansowo-księgową (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).
5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

d. Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej. Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła

finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji zadania na tle potrzeb podobnej grupy wnioskodawców, jak i zdolność do prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego - z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;

5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:

- 1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 2 i pkt. 3 regulaminu priorytetu;
- 2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 i pkt. 4 regulaminu priorytetu.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

- 1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł;
- 2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj. • budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego;

- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego;
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego;
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym

możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg);

- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza, urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia;
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz;
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych;
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego;
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne;
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie;
- urządzenia biurowe;
- meble;
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem;
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny;
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (sztalugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy,

czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.); sal teatralnych i kinowych (fotele teatralno-kinowe, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze techniczne itp.);

- środki transportu służące działalności kulturalnej;
- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej;
- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia;
- transport zakupionego wyposażenia.

Przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji – koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, analiz oddziaływań na środowisko.

Budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich – współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem jak przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 regulaminu priorytetu.

PROMESA MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Szczególnym rodzajem ministerialnego programu operacyjnego jest Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich, w tym na zadania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dofinansowanie dotyczy projektów

realizowanych w ramach: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013, Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013, Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej, Programu Kultura 2007-2013. Uprawnionymi do pozyskania dotacji są jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe, kościoły lub związki wyznaniowe, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, organizacje pozarządowe i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne. Promesa MKiDN może pokrywać maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może zdecydować o pokryciu więcej niż 85 % wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

- „Zabytek Zadbane” - jest corocznym konkursem ogłaszającym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

- Program Wieloletni KULTURA+ - Celem realizowanego w latach 2011-2015 Programu jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej oraz digitalizację zasobów polskich muzeów, bibliotek i archiwów.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;
- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:
 - zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
 - stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem

karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Przeznaczenie środków:

Dotacje z budżetu samorządu województwa warmińsko-mazurskiego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami są przekazywane po rozstrzygnięciu ogłaszanego przez Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego otwartego konkursu ofert na wykonywanie zadań publicznych związanych z realizacją zadań Województwa Warmińsko-Mazurskiego z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dotacje celowe z budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego są udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane oraz dokumentacje przy zabytkach wpisanych do rejestru, usytuowanych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdujących się w złym stanie technicznym.

Szczegółowe działania wymienione są w "Uchwale Nr IV/56/06 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2006 roku w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru":

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzanie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych,
- 3) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- 4) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 5) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,

- 6) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 1-5,
- 7) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Uprawnione podmioty:

Podmiotami uprawnionymi do składania ofert są właściciele bądź posiadacze zabytków wpisanych do rejestru albo posiadający takie zabytki w trwałym zarządzie.

Szczegółowe informacje i aktualności dotyczące aplikowania o środki na ochronę zabytków znajdują się pod adresem: <http://kultura.warmia.mazury.pl>

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 w/w ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 1990 r. nr 16, poz. 95 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy (Miasta).

11.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH ORAZ REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO MAZURSKIEGO NA LATA 2014-2020

Na moment opracowywania niniejszego dokumentu nie są jeszcze znane dokładne szczegóły alokacji środków finansowych w ramach PROW i RPO w nowej perspektywie finansowania. W celu pozyskania środków z tych źródeł, należy dotrzeć do odpowiednich dokumentów programowych.

11.3 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE

MECHANIZM NORWESKI

a. 2.4.1 Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

Cele i obszary wsparcia

Celem programu jest ochrona, zachowanie i udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Program przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez wsparcie nakierowane na projekty inwestycyjne z zakresu konserwacji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego (nieruchomego oraz ruchomego), dokumentowania historii kultury poprzez digitalizację zbiorów, jak również budowy i rozbudowy infrastruktury kultury o znacznym potencjale wpływu na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Inwestycje w kulturę i dziedzictwo kulturowe stanowią czynnik rozwoju miast i regionów, przyczyniając się do wzrostu ich atrakcyjności turystycznej oraz inwestycyjnej. Aż 70% światowej turystyki stanowi turystyka kulturowa, inwestycje w kulturę stymulują również rozwój sektora usług (w tym przemysłów kultury i kreatywnych) i nowych miejsc pracy. Polska kultura przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku kraju w Europie i na świecie stając się rozpoznawalną marką. Jednocześnie wpływa pozytywnie na rozwój współpracy międzynarodowej i tworzenie wspólnej europejskiej tożsamości. Ze względu na swój potencjał dziedzictwo kulturowe powinno być przedmiotem ochrony i finansowego wsparcia.

W ramach programu współfinansowane będą następujące typy działań:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

5% alokacji zostanie przeznaczona na realizację projektów z zakresu dokumentacji historii kultury, w tym mniejszości etnicznych i narodowych. W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartego naboru wniosków.

Nabór wniosków

Przewiduje się jeden nabór wniosków w ramach programu. W przypadku niewykorzystania wszystkich środków w ramach pierwszego naboru, operator uruchomi drugi nabór wniosków.

Uprawnieni beneficjenci

- państwowe i samorządowe instytucje kultury, instytucje filmowe,
- publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Wartość i poziom dofinansowania projektu

Minimalna wartość dofinansowania projektu wynosić będzie 1 000 000 euro (maksymalna nie została określona).

Poziom dofinansowania projektu wynosi do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych.

Partnerstwo na poziomie projektu z instytucjami z państw-darczyńców

Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie nie jest wymagane.

FUNDUSZ WSPÓŁPRACY DWUSTRONNEJ EOG

Operator Programu rezerwuje część kwoty z budżetu Programu (w wysokości 1,5% całkowitych kosztów kwalifikowanych Programu) na potrzeby Funduszu Współpracy Dwustronnej na poziomie Programu podczas jego wdrażania. W ramach całkowitego budżetu Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- ok. 83% będzie przeznaczony na poszukiwanie partnerów projektów z krajów Państw - Darczyńców przed lub w trakcie przygotowania wniosku aplikacyjnego dla projektu, rozwój takich partnerstw oraz przygotowywanie wniosków aplikacyjnych dla projektów partnerskich z Darczyńcami (wskaźnik „a”);
- ok. 17% będzie przeznaczony na tworzenie sieci, wymianę, dzielenie się i przekazywanie wiedzy, technologii, doświadczeń i najlepszych praktyk między Beneficjentami a podmiotami w Państwach-Darczyńcach (wskaźnik „b”).
- Ok. 40 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej zostanie przeznaczony na realizację działań podejmowanych przez Operatora Programu, mających na celu osiągnięcie obydwu wskaźników („a” i „b”)
- Pozostała część środków w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej, tj. ok. 126 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej, będzie przeznaczona wyłącznie dla wnioskodawców, którzy otrzymają dofinansowanie w ramach Programu, na zasadzie refundacji wydatków poniesionych zarówno przez wnioskodawcę oraz partnerów w celu nawiązania partnerstw dla realizacji projektu (wskaźnik „a”).

Jeśli wnioskodawca wnioskuje o środki z Funduszu Współpracy Dwustronnej, jest zobowiązany do wypełnienia ostatniej części wniosku aplikacyjnego dotyczącej zwrotu wydatków poniesionych przez wnioskodawcę i partnera/ów na nawiązanie partnerstwa (wnioskodawcy będą przedstawiać we wniosku aplikacyjnym przedkładanym do Operatora Programu finansowe zestawienie należycie udokumentowanych wydatków, które zgodne są z zasadami Funduszu).

W ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej wnioskodawcy mogą ubiegać się o refundację 90% kwalifikowanych kosztów. Pozostała kwota będzie musiała zostać

zapewniona przez wnioskodawcę*. Wysokość refundacji będzie uzależniona od ilości dostępnych środków, nie powinna jednak przekroczyć 6 300 EUR.

W przypadku jeśli wnioskodawca jest instytucją prowadzoną i finansowaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wnioskowana kwota może wynosić 100%. Wkład własny finansowy w ramach FWD może zostać zapewniony także przez partnera/ów.

Następujące kategorie wydatków są kwalifikowane w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- opłaty i koszty podróży za udział w konferencjach, seminariach, kursach, spotkaniach i warsztatach;
- koszty podróży w ramach wizyt studyjnych (zawierające diety);
- koszty podróży i wynagrodzenia za wizyty ekspertów;
- koszty konferencji, seminariów, kursów, spotkań i warsztatów;
- działania informacyjno-promocyjne;
- opłaty za doradztwo zewnętrzne;
- zakup danych niezbędnych do przygotowania wniosku.

Wydatki ponoszone z tego Funduszu będą kwalifikowane od 9 maja 2012 r. do dnia złożenia dokumentacji aplikacyjnej u Operatora Programu.

Kryteria wyboru projektów

Ocena projektów jest dwuetapowa i składa się z oceny formalnej i merytorycznej. Wyłącznie projekty, które spełnią wszystkie kryteria formalne będą podlegały ocenie merytorycznej.

Ocena formalna jest dokonywana przez ekspertów polskich. W trakcie oceny formalnej jest przewidziany tryb uzupełnień trwający 3 dni robocze. Wykaz błędów podlegających uzupełnieniom znajduje się w Karcie oceny formalnej oraz Podręczniku Wnioskodawcy, które stanowią załącznik do ogłoszenia.

Ocena merytoryczna dokonywana jest przez ekspertów polskich i norweskich. Każdy wniosek oceniany jest przez dwóch ekspertów, a ostateczna punktacja wniosku jest średnią punktów przyznanych przez obu ekspertów.

Ostatecznej rekomendacji projektów do dofinansowania dokonuje Zespół ds. Wyboru Projektów. Decyzje o dofinansowaniu projektów podpisuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

System dofinansowania

Łączne dofinansowanie przekazane beneficjentowi w formie zaliczek nie może przekroczyć 80% przyznanej kwoty grantu. Każda kolejna transza zostanie wypłacona pod warunkiem stwierdzenia przez Operatora prawidłowego wydatkowania zarówno pod względem merytorycznym, jak i finansowym co najmniej 70% kwoty przekazanych wcześniej transz.

Termin, miejsce i sposób składania wniosków o dofinansowanie projektów

Nabór projektów odbywa się w określonym przez instytucję obsługującą program czasie. Termin końcowy odnosi się zarówno do dokumentacji aplikacyjnej składanej w wersji papierowej jak i elektronicznej składanej poprzez generator wniosków w systemie EBOI. Wniosek składa się z dwóch wersji językowych: polskiej i angielskiej. Wniosek musi zostać obowiązkowo złożony poprzez generator wniosków znajdujący się na stronie www.eog.mkidn.gov.pl

Następnie, wydrukowane 2 oryginały wniosku wraz z 2 egzemplarzami załączników (wszystkie dokumenty muszą być podpisane i parafowane na każdej stronie oraz poświadczone za zgodność z oryginałem – jeśli dot.) oraz skanami wszystkich dokumentów na płycie CD/DVD muszą być dostarczone w kopercie lub paczce, drogą pocztową, przesyłką kurierską (w tych przypadkach decyduje data stempla pocztowego) lub osobiście do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.